mülkiye dergisi
Araştırma Makalesi

Türkiye'de ve Meksika'da Neoliberal Dönüşümün Kadın Yoksulluğunu Etkileme Biçimleri: Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme

Gülten Çakmak, Ordu Üniversitesi
ORCID: 0000-0001-9691-4154
E-Posta: gltn-cakmak@hotmail.com

Elif Tuğba Doğan, Ankara Üniversitesi
ORCID: 0000-0003-2238-2903
E-Posta: edogan@politics.ankara.edu.tr

Öz

Bu çalışma, neoliberal dönüşüm sürecinin kadın yoksulluğunu nasıl ürettiğini ve dönüştürdüğünü ortaya koymayı amaçlamakta; Türkiye ve Meksika örnekleri üzerinden karşılaştırmalı bir analiz sunmaktadır. Çalışmada, küresel güneyde yer alan ve geç kapitalistleşen iki ülkede kadın yoksulluğunun ortak yapısal dinamiklerini ve ülkelere özgü farklılaşma biçimlerini görünür kılmak hedeflenmektedir. Bu doğrultuda, kadın yoksulluğunun yalnızca işgücü piyasasındaki konumla değil, patriyarkal toplumsal cinsiyet rejimleri ve bakım politikalarıyla birlikte şekillendiği ileri sürülmektedir. Çalışmanın temel bulguları, her iki ülkede de kadın yoksulluğunun belirleyici unsurunun patriyarkal kapitalizm olduğunu göstermektedir. Kadın yoksulluğu, istihdama dâhil olamama ve istihdamda olmasına rağmen yaşanan yoksulluk üzerinden ele alınmıştır. Türkiye'de ve Meksika'da kadınların işgücüne katılım oranları OECD ülkelerine kıyasla düşük olmakla birlikte, Meksika'da bu oran Türkiye'ye göre daha yüksektir. Bu farklılık, Meksika'nın küresel kapitalist sisteme daha güçlü entegrasyonu sonucu ucuz kadın emeğine duyulan ihtiyaç ile erken çocukluk dönemine yönelik kamusal bakım hizmetlerinin görece daha yaygın olmasıyla ilişkilendirilmektedir. Buna karşılık, Türkiye'de bakım yükünün büyük ölçüde hane içine bırakılması kadınların işgücü piyasasından dışlanmasını pekiştirmektedir. Her iki ülkede de ergen gebelikleri ve çocuk yaşta evlilikler gibi kültürel faktörler kadın yoksulluğunun yaşanma biçimlerini farklılaştırmakta; ancak bu farklılıklar kadınların maruz kaldığı yoksulluğun sürekliliğini ortadan kaldırmamaktadır. Çalışma ayrıca, kadın yoksulluğuna yönelik sosyal politika uygulamalarını incelemekte ve her iki ülkede de bütüncül ve dönüştürücü politikalar yerine ağırlıklı olarak nakdi yardımlara dayalı sosyal yardım mekanizmalarının tercih edildiğini ortaya koymaktadır. Bu yardımların, kadın yoksulluğunu yapısal olarak azaltmak yerine kısa vadeli ve sınırlı bir etki yarattığı sonucuna ulaşılmaktadır. Araştırmada tarihsel-karşılaştırmalı yöntem benimsenmiş; ilgili literatürün yanı sıra ülke raporları ve istatistiksel verilerden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kadın Yoksulluğu, Patriyarka, Kamusal Bakım Politikaları, Türkiye, Meksika.

Makale Gönderim Tarihi: 02.10.2025, Makale Kabul Tarihi: 19.04.2026

The Ways Neoliberal Transformation Affects Women Poverty in Türkiye and Mexico: A Comparative Assessment

Abstract

This study aims to reveal how the neoliberal transformation process produces and transforms women's poverty, offering a comparative analysis through the examples of Turkey and Mexico. The study seeks to highlight the common structural dynamics and country-specific differentiations of women's poverty in two late-capitalist countries located in the global South. Accordingly, it is argued that women's poverty is shaped not only by their position in the labor market but also by patriarchal gender regimes and care policies. The study's key findings demonstrate that patriarchal capitalism is the determining factor in women's poverty in both countries. Women's poverty is examined through the lens of inability to participate in employment and experiencing poverty despite being employed. While women's labor force participation rates in Turkey and Mexico are lower compared to OECD countries, this rate is higher in Mexico than in Turkey. This difference is attributed to Mexico's more intensive integration into the global capitalist system, resulting in a need for cheap female labor, and the relatively wider availability of public early childhood care services. In contrast, in Turkey, the fact that the burden of care is largely left to the household reinforces the exclusion of women from the labor market. In both countries, cultural factors such as adolescent pregnancies and child marriages differentiate the ways in which women's poverty is experienced; however, these differences do not eliminate the persistence of poverty faced by women. The study also examines social policy practices regarding women's poverty and reveals that in both countries, social assistance mechanisms based primarily on cash assistance are preferred over holistic and transformative policies. It concludes that these aids have a short-term and limited impact rather than structurally reducing women's poverty. The research adopted a historical-comparative method; in addition to the relevant literature, country reports and statistical data were utilized.

Keywords: Women Poverty, Patriarchy, Public Care Policies, Türkiye, Mexico.

Giriş

1970'lerden günümüze neoliberalizmin yeni sermaye birikim modeli küresel ölçekte yoksulluğu derinleştirirken kadınların yoksulluğu erkeklere kıyasla daha yoğun biçimde yaşadığı bilinmektedir (Wichterich, 2004: 12-13; Şener, 2012: 57-59; Dayıoğlu ve Başlevent, 2012: 150-155). Yoksulluk, yeni bir gerçeklik olmasa da günümüzde neoliberal politikaların şekillendirdiği işgücü piyasalarındaki güvencesizlik ile toplumsal cinsiyet rollerinin yükü, kadın yoksulluğunu birlikte etkilemektedir. Kadın yoksulluğu küresel

Çakmak, G. ve Doğan, E. T. (2026) "Türkiye'de ve Meksika'da Neoliberal Dönüşümün Kadın Yoksulluğunu Etkileme Biçimleri: Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme", *Mülkiye Dergisi*, 50(2), 460-491.

düzeyde ortak sorunları barındırsa da ülkelerin sosyoekonomik dinamikleri yoksulluğun biçimlerini farklılaştırmaktadır. Örneğin, sömürgecilik döneminin toplumsal hiyerarşisinin kalıntıları bugün Meksika'da en yoksul kesimin yerliler ve özellikle de yerli kadınlar olduğunu göstermektedir. Toplumsal cinsiyet ve etnisite temelli bu yoksulluk biçiminden başka erken yaşta evlilik/hamilelik de kız çocuklarını eğitimden uzaklaştırarak yoksulluğun bir başka veçhesini gözler önüne sermektedir. Erken yaşta evlilik/hamilelik Türkiye'de kız çocuklarını erişkinlikte işgücü piyasasından uzak tutarken Meksika'da -özellikle tek ebeveynlikteki artışla- bu kız çocuklarının çalışma yaşamına erken ve güvencesiz biçimlerde dahil olmasıyla sonuçlanmaktadır. Burada kısaca belirtilen örneklerden de anlaşılacağı üzere bu çalışmada kadın yoksulluğu, Türkiye ve Meksika örnekleri özelinde karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır. Çalışma, neoliberal dönüşümün kadın yoksulluğuna ve kadının işgücü piyasasındaki konumuna nasıl etki ettiğini iki ülkenin özgün koşullarını analize dahil ederek ortaya koymayı amaçlamaktadır. Aynı zamanda kadınların yoksulluğunu azaltmaya yönelik istihdam ve istihdam dışı alandaki mevcut sosyal politika örneklerine yer verilecektir.

Türkiye ve Meksika'nın dinsel, dilsel ve etnik farklılıklarına rağmen küresel ekonomiye eklemlenme biçimleri, gelir dağılımı eşitsizlikleri, güvencesizlik, kayıt dışılık gibi belli ekonomik göstergeler bakımından benzerlikleri (Erol, 2020: 2-3); bu iki ülkeyi kadın yoksulluğunun görünümü açısından karşılaştırılabilir kılmaktadır. Kadın yoksulluğunda analize konu olan ülkelerin kadın istihdama katılım oranları, kamusal bakım politikaları gibi hususlarda farklılaşsa da kapitalist sisteme entegre olma biçimleri ile patriyarkal yapının egemenliği gibi önemli ortaklıklara sahip olduğu görülmüştür. Bu nedenle yapılacak karşılaştırma, kadın yoksulluğunun coğrafi ve kültürel farklılıklara rağmen yapısal bir sorun olduğunu ortaya koymayı hedeflenmektedir. Bu bağlamda kadın yoksulluğunun asıl belirleyeni patriyarkal kapitalizm olarak ele alınmaktadır. Tarihsel-karşılaştırmalı araştırma yöntemi benimsenen çalışmada, politikalardaki farklılıklar belirtilerek alternatif sosyal politika önerileri tartışılmaktadır. Tarihsel karşılaştırmalı yöntem, iki ülke ya da kültür arasındaki benzer ve farklılıkların analiz edilmesinde kullanılan bir yöntemdir (Neuman, 2020: 724). Bu çalışmada, kadın yoksulluğunun Türkiye ve Meksika'daki halleri üzerine bir karşılaştırma yapmayı amaçladığından tarihsel karşılaştırmalı yöntemin uygun bir yöntem olduğu düşünülmüştür. Çalışmayı temellendirecek bu karşılaştırma için gerekli olan veriler, her iki ülke özelinde ilgili literatürden ve uluslararası kuruluşlar ile ulusal kurumların raporlarından derlenmiştir.

Çalışmada, kadın yoksulluğunun asıl nedenleri olarak ifade edilebilecek patriyarkal yapı ve kapitalist sisteme eklemlenme biçimleri, incelenen ilk hususdur. Patriyarkal yapıyla kapitalist sistemin uyumlaşma düzeyleri ve birbirlerine karşı verdikleri tavizler değişiklik gösterebilmekle birlikte kadın yoksulluğunda belirleyicidirler. Kadın yoksulluğunu anlamada önemli hususlardan olan kadınların işgücüne katılım oranları, hangi alanlarda nasıl çalıştıkları her iki ülke için ele alınmıştır. Kadın emeğine yönelik talebi etkileyen önemli hususlardan biri, kapitalist sisteme entegre olma hallerindeki farklılıktır. Bir başka ifade ile kapitalist sisteme ucuz işgücü olarak entegre olunup olunmadığıdır. Bir diğer husus ise ekonomik büyümenin istihdam yaratıp yaratmamasıdır. Emek arzını belirleyen en önemli hususlar ise patriyarkal yapı ve bununla ilişkili olan kadının bakım hizmetlerini yerine getirmesi gerektiği ön kabulüdür. Çalışmada, ele alınan ülkeler açısından sözü edilen etmenlerin nasıl sonuçlar doğurduğu ele alınmaktadır. Ekonomik politikaların yanı sıra kültürel özelliklerin de kadın yoksulluğunu farklı şekillerde etkilediği vurgulanmaktadır. Son olarak, ele alınan ülkelerdeki kadın yoksulluğuna yönelik hayata geçirilen politikalar analiz edilmiş ve sosyal politika önerileri ile çalışma sonlandırılmıştır.

Neoliberal Dönüşüm, Patriyarkal Yapı ve Kadın Yoksulluğu

Türkiye ve Meksika'da Neoliberal Dönüşümün Analizi

Türkiye ve Meksika, 1980 sonrasında ithal ikameci politika anlayışından serbest piyasa ekonomisine yönelmiş (Escobar vd., 2006: 707) bu doğrultuda ticari serbestleşmeyi sağlayabilmek için yapısal dönüşüm politikalarını hayata geçirmişlerdir. Devletin ekonomideki etkisi azaltılmış ve piyasaya bırakılmıştır. İç pazarı korumaya yönelik önlemlerin kaldırılması, iç pazarın dış ticarete açılması, yabancı sermayeyi çekmek için kamu teşebbüslerinin özelleştirilmesi, finansal piyasanın liberalleşmesi gibi uygulamalar hayata geçirilmiştir (Mattar vd., 2002: 10). Meksika'nın 1994'te NAFTA (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması) üyeliği, Türkiye'nin ise 1996'da AB ile gümrük birliğine dâhil olması, ticari serbestleşmeyi sağlamaya yönelik en somut adımlardandır (Özel, 2015: 14).

Yukarıda da ifade edildiği gibi ele alınan iki ülkede de neoliberal politikalar hayata geçirilmiş fakat etkileri farklı düzeylerde olmuştur. Nitekim NAFTA üyeliği sonrası Meksika'da yıllık ortalama ihracat büyümesi (1980-1994 arası %17 iken 1994-2008 arası %27 olmuştur) artarken, Türkiye'nin gümrük birliğine girmesi sonrası ihracat büyümesi (1980-1996 arası %43,6 iken 1996-2008 arası %39 olmuştur) azalmıştır (Cunedioğlu, 2010: 1-3). Doğrudan yabancı yatırımların ülkeye çekilmesinde de farklı düzeylerin

olduğu ifade edilebilir. Meksika NAFTA üyeliği sonrasında doğrudan yabancı yatırımlarda önemli artışlar yaşarken Türkiye'de böylesi önemli bir artış yaşanmamıştır. Meksika'da doğrudan yabancı yatırımlar 1994 yılı öncesi 4,4 milyar dolar iken 2001 yılına gelindiğinde 22,1 milyar dolara yükselmiştir. Türkiye'de ise 1995'te 772 milyon dolar iken 2001 yılında 2 milyon 768 bin dolar seviyesinde kalmıştır (Aydoğuş, 2015: 16-19).

Neoliberal politikaların benimsenmesi Türkiye ve Meksika'da işgücü piyasalarını da etkilemiştir. Yabancı sermayeyi çekebilmek ve dünya kapitalist sistemine ucuz işgücü ile entegre olma hedeflendiğinden, reel ücretler düşmüş, devlet sübvansiyonları azalmış, işsizlik artmış, özelleştirmelerin de etkisiyle formel işlerde azalmalar olurken kayıt dışı istihdam artmıştır (Güdek Gölçek, 2019; Latapí ve de la Rocha, 1995: 71). 1980 sonrası neoliberal dönemde hayata geçirilen politikaların kadın yoksulluğuna etkisi incelendiğinde önemli göstergelerden biri olan işgücüne katılım oranlarında farklılıkların yaşandığı görülmektedir. Türkiye'de kadının işgücüne katılım oranları düşerken, Meksika'da artış göstermiştir. Türkiye'de, kadının işgücüne dâhil olma oranı 1980-1996 döneminde 1 puan, 1996-2008 döneminde ise 6 puan düşmüştür. Meksika'da ise 1980-1994 döneminde 4 puan, 1994-2008 döneminde ise 7 puan artmıştır. Söz konusu durumun oluşmasında, Türkiye'nin sanayileşme sürecine kadını dâhil edememesi, Meksika'nın serbest piyasaya geçiş için hayata geçirilen reformlarda daha güçlü olması ve *maquiladora* adı verilen üretim alanlarında kadın yoğun emeğin olması belirleyicidir (Cunedioğlu, 2010: 6-7). Bir diğer önemli gösterge olan kadın işsizlik oranlarının da Meksika'ya kıyasla Türkiye'de daha yüksek olduğu görülmektedir.

Dünya Bankası verilerine göre, kadın işsizlik oranı Meksika'da 1991'de %4,4, NAFTA'ya üye olunan yıl olan 1994'te %5 ve 2004'te ise %2,4'tür. Türkiye'de ise oranlar daha yüksektir. 1991'de %7,1, gümrük birliğine üye olunan tarih 1996'ta %6 ve 2024'te %11,4'tür (World Bank Group, 2025). Yukarıdaki verilerin de işaret ettiği gibi neoliberal politikaların benimsenmesi sonrasında Meksika'nın ihracat kapasitesinin artması, yabancı sermaye çekme gücünün fazla olması ve *maquiladora*larda istihdam olanakları yaratabilmiş olması Türkiye'ye kıyasla kapitalist sisteme daha güçlü eklemlendiğini göstermektedir.

Söz konusu entegrasyon ucuz kadın emeğine duyulan ihtiyacın da daha fazla olmasına yol açmıştır. Bununla birlikte kapitalist sisteme güçlü entegrasyon yoksulluk, güvencesizlik, gelir dağılımı eşitsizliği gibi sorunları

ortadan kaldırmamıştır. Bireyin hayatta kalabilmesi için gerekli fizyolojik ihtiyaçlarının yanı sıra içinde bulunduğu toplumda insan onuruna yakışır şekilde yaşayabilmek, dışlanmamak için ihtiyaç duyduğu geliri ifade eden toplumsal yoksulluk sınırı, Dünya Bankası verilerine göre; Meksika'da 1984'te %33,2, 1994'te %32,4, 2008'de %30,6 ve 2022'de %22,9'dur. Türkiye'de ise 1987'de %28,5, 1994'te %29, 2008'de %23,9 ve 2022'de %21,2'dir (World Bank Group, t.y.a). İstatistiki verilerin de gösterdiği gibi yoksulluk oranları, Meksika'da Türkiye'ye göre daha yüksektir. Benzer durum gelir dağılımı eşitsizliğinde de görülmektedir. Meksika'da Gini katsayısı 1984'te 48,5, 1994'te 53,4 2008'de 50,8 ve 2022'de 43,5 iken Türkiye'de 1987'de 41, 1994'te 41,3, 2008'de 39 ve 2022'de 44,5'tir (World Bank Group, t.y.b). Günümüzde gelir dağılımı adaletsizliğinde benzer noktalarda olsalar da neoliberal politikaların benimsendiği ilk yıllardan günümüze dek Meksika'nın Türkiye'ye göre gelir dağılımı daha adaletsiz seyretmiştir. Dolayısıyla Meksika'da kadın işgücüne katılım oranlarının daha yüksek olmasında kapitalist sisteme daha yoğun entegre olması belirleyicidir. Bununla birlikte sadece işgücüne katılım tek başına bir başarı göstergesi değildir. Yoksulluk ve gelir dağılımı açısından her iki ülkede de sorunlar yaşanırken Meksika'da daha yoğun yaşandığı ifade edilmelidir.

Patriyarkal Yapı ve Kapitalist Sistemin Eklemlenme Biçimleri

Kadın emeğine dair sorunların nedenlerini ve çözüm yollarını anlamada, patriyarkal yapının kadın emeğini nasıl şekillendirdiği önemli bir etkendir. Kadın emeğinin ücretsiz ve düşük ücretli biçimlerde varlık göstermesi, ekonomik sistemin dinamikleri ve patriyarkal yapının beklentilerinin bir araya gelmesiyle açıklanabilir. Bununla birlikte patriyarkal yapı ile kapitalist sistemin varlıklarını korumada önemli ortak noktalarının olduğu ifade edilmelidir. Başka bir deyişle kapitalizm ve patriyarkal yapı devamlılıklarını sürdürebilmek için bazı tavizler ile birbirlerini destekleyebilmektedirler. Örneğin hem kapitalizm ve hem patriyarkal aile yapısının ihtiyaç duyduğu itaatkâr bireyin yetiştirilmesi kadının görevi olarak görülmüştür (Toksöz, 2018: 98-103; Wichterich, 2004: 12-13). Kapitalist sistemde bir yandan kadınların işgücüne dâhil olarak işgücü arzını artırması ve ücretleri düşürmesi hedeflenirken bir yandan da işgücünün yeniden üretiminde kadınlarca sağlanan ücretsiz emeğin sistemin devamlılığı için ne kadar önemli olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla kadının hane içinde ücretsiz emeğinin devamlılığında kapitalist sistemin ve patriyarkal yapının uzlaşı içerisinde olduğu görülmektedir (Hartmann, 2020: 180-194; Yaman Öztürk ve Dedeoğlu, 2010: 9-10).

Kapitalist sistem içinde kadın yoksulluğu gibi sorunların anlaşılmasında patriyarkanın kadın emeğine bakışını anlamak önemli bir yere sahiptir. Kadınların ev içi işlerde ve bakım hizmetlerinde ücretsiz çalışması ve bunların asli görev olarak kabulü, kadınların ancak patriyarkal anlayışın makul bulduğu alanlarda ücretli çalışabileceği anlamına gelmektedir. Bu da kadınların ev dışında, ücretli işlerde çalışmalarını aile ekonomisine katkı biçiminde ikincilleştirmekte ve bu yolla değersizleştirmektedir. Kadına atfedilen ücretsiz asli görevlerin ağırlığı ve yoğunluğuna ek olarak 20. yüzyılın son çeyreğinden günümüze işgücünün enformelleşmesinin de etkisiyle kadınların çoğunlukla kayıt dışı istihdamda yer aldığı görülmektedir. Bu yapı içinde kadın emeği enformelleşmiş ve görünmez hale getirilmiştir. Böylece kapitalist sistemin, ucuz işgücüne dayalı çıkarlarını meşrulaştırabilmek için patriyarkal yapıya dayandığı görülmektedir (Yaman Öztürk, 2010: 30). Kadın istihdamının yukarıda çizilen sınırlar içinde artışı olumlu olarak değerlendirilse de kadın işgücünün aslen düşük ücretli, güvencesiz, kötü koşullarda çalıştırıldığı gerçeği gözden kaçırılmamalıdır. Bu durum bir tarafın sermaye birikimi açısından avantajlı olsa da kadının emeğinin değersizleştirilmesi, kadını yoksullaştırmakta ve kadının bağımlılığını artırarak patriyarkal yapının devamlılığını sağlamaktadır (Yaman Öztürk ve Dedeoğlu, 2010: 11-17; Atasü-Topçuoğlu, 2010; Yaman Öztürk, 2010: 26).

Moreno (2018), Akdenizli kadınlar özelinde yaptığı analizde hem ev içi ücretsiz işlerde hem hane dışındaki ücretli işlerde çalışan kadınları "Süper Kadınlar" olarak kavramsallaştırmıştır. Araştırmacı, Güney Avrupa ülkelerinde refah aktörü olarak ailenin önemine dikkat çekmekte ve neoliberal politikalar nedeniyle azalan kamu harcamalarının yerini doldurabilmek için kadınların 'insan üstü' enerjiyle çalışmak zorunda bırakıldıklarını ifade etmektedir. Kadınların hem hane içinde ücretsiz bakım hizmetlerini yerine getirmeleri hem de ücretli işlerde çalışarak gelir elde etmeleri aile ekonomileri açısından son derece önemlidir. Moreno (2018) bu çalışmada, kadınların bir günde iki ayrı alanda çalışma halinin doğum oranlarının azalması, evlilik yaşında artış gibi demografik sonuçlarına işaret etmiştir. Özellikle kurumsal bakım hizmetinden yoksun olarak çalışan kadınların, çocuk bakımında akraba kadınların desteğine ihtiyaç duydukları bilinmektedir. Anneanne ve babaanneler geleneksel olarak güvenilir ve vazgeçilmez destekçiler olarak kabul edilmektedir. Ancak zamanla bu bakım yükünün benzer şekilde sürdürülmesi mümkün görülmemektedir ve olası bir bakım krizinin yaşanması beklenmektedir (Moreno, 2018: 381-390).

Yukarıda da ifade edildiği gibi, 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren kapitalizmin neoliberal evresi, kadın emeğini hem hane içinde hem de hane dışında daha yoğun ve güvencesiz hale getirmiştir. Neoliberal politikalar doğrultusunda devletin sosyal refah ve bakım hizmetlerinden geri çekilmesi, bakım emeğinin büyük ölçüde hane içine ve kadınların sorumluluğuna devredilmesine yol açmıştır (Moreno, 2018). Aynı zamanda esnekleşen ve güvencesizleşen işgücü piyasaları, kadınları düşük ücretli, kayıt dışı ve süreksiz istihdam biçimlerinde yoğunlaştırmıştır (Yaman Öztürk ve Dedeoğlu, 2010: 11-17; Atasü-Topçuoğlu, 2010). Bu süreç, kadınların toplam emek yükünü artırırken, emeklerinin karşılığında elde ettikleri gelirin azalmasına neden olmuş; böylece neoliberalizmin, kadınların daha fazla çalışmasına karşın daha az kazandığı yapısal bir yoksullaşma dinamiğini derinleştirdiği görülmektedir. Özetle neoliberal dönüşüm, işgücü piyasasında ve hane içinde görülen etkileriyle kadın yoksulluğunu yapısal ve kronik bir sorun haline getirmektedir (García-Sánchez, 2024).

Türkiye'de Kadın Yoksulluğu

Türkiye'de Patriyarkal Yapı ve Kapitalist Sistem İlişkisinin Kadın Emeğine Etkileri

Yukarıda patriyarkal yapı ile kapitalizmin kadın emeği konusunda uyumlu çalıştığı durumlardan söz edilmiştir. Ancak kadın emeğinin -ucuz işgücü olsa da- çalışma hayatına dâhil oluşu farklı biçimlerde patriyarkal yapının zayıflamasına, kadının güçlenme sürecine katkıda bulunabilmektedir. Yine de kadının işgücüne katılımı tek başına kadının özgürleşeceği ve patriyarkal yapının değişeceği anlamına gelmemektedir. Kadının hangi koşullarda, nasıl çalıştığı asıl belirleyicidir ve bu da hangi ekonomi politikalarının uygulandığı ile yakından ilişkidir.

Meseleye Türkiye özelinde bakıldığında, gerek ithal ikameci dönemde gerek 1980 sonrası ihracata dayalı ekonomi politikalarının uygulandığı dönemde kadın emeğinin işgücü piyasası içerisindeki payı istenilen düzeyde olmamıştır. Türkiye kadın istihdam oranları DB verilerinde 1988 yılından başlamakta ve %33'tür. Bu tarihten itibaren genel anlamda düşüş yaşanmış ve 2005 yılında %20,7 ile en düşük seviyededir. 2008 yılı ile artış göstermekle birlikte 2024 yılında %32,5 seviyesinde kalmıştır (World Bank Group, 2025). İthal ikameci dönemde iç talebi artırabilmek için ücretlerin görece yüksek olması hane reisi olarak kabul edilen erkeğin çalışmasının geçim açısından yeterli olması nedeniyle patriyarkal yapının sürdürülmesine hizmet etmiştir. Sanayi içinde "kadına özgü işler" olarak tanımlanan istihdam alanlarının sınırlılığı da kadın istihdamının düşük seviyelerde kalmasına neden olmuştur. Ancak

bu tanımlama, biyolojik ya da doğal bir farklılığa değil, patriyarkal toplumsal cinsiyet rejimi tarafından kurulan ve kadın emeğini belirli sektör ve işlerle sınırlandıran bir iş bölümüne işaret etmektedir. Kadınların sanayi üretimi içinde marjinalleştirilmesi, toplumsal cinsiyet rollerinin bir uzantısı olarak emeğin yeniden üretimine yönelik ücretsiz bakım ve ev içi işlerin kadınlar tarafından üstlenilmesini pekiştirmiştir (Duyar ve Özener, 2003: 28).

Diğer geç kapitalistleşen ülkelerden farklı olarak Türkiye'de ihracata dayalı ekonomik modelin benimsenmesiyle kadın emeğindeki artış belirli bir seviyede kalmıştır. Emek yoğun ve ihracata yönelik işlerde kadın istihdamının arttığı görülse de Güney Doğu Asya ve Güney Amerika ülkeleri ile kıyaslandığında düşük seviyelerde kalmıştır (Özar, 2015: 223). Bunun en önemli nedenlerinden biri Türkiye'de üretken yatırımların yeterli seviyelerde olmamasıdır (Yaman Öztürk, 2010: 32-33). Yatırım ve tasarruf düzeylerinin düşük seviyelerde yer alması, istihdam yaratma düzeyinin istenilen seviyelere ulaşamamasına (*istihdam yaratmayan büyüme*) neden olmuştur. Bu durum, Türkiye'de kadının hane içi işlerde ev ve bakım hizmetlerinde çalışması ve ücretli istihdamdan dışlanmasında ekonomik sistem ile patriyarkal yapının uzlaşı içinde olduğunu göstermektedir (İlkkaracan, 2015: 174-177; Toksöz, 2015). Bunun en önemli sonucu da kadının gelirden yoksun kalması ve yoksulluğu olmuştur. Bununla birlikte, Türkiye'de kadın yoksulluğu tekil bir nedene indirgenemeyecek ölçüde çok boyutlu bir yapı sergilemektedir. Bu durum, kadın yoksulluğunun nedenleri ile yoksulluğun farklı görünüm biçimlerinin birlikte değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

Kadın Yoksulluğunun Nedenleri ve Yoksulluğun Görünümü

Kadın yoksulluğu, gelir getirici işlerde çalışıp çalışmama durumuyla doğrudan ilişkilidir. Türkiye'de kadınların işgücüne katılım oranlarının düşük olması kadın yoksulluğunun en önemli belirleyicilerinden biridir. 2024 yılı Ekim ayı verilerine göre, kadınların işgücüne katılım oranları %37,8 iken erkeklerin işgücüne katılım oranı %71,5'tir (TÜİK, 2024a). İstihdam oranı ise kadınlarda %33,2 iken erkeklerde %66,8'dir (TÜİK, 2024a). İstihdam oranlarının düşük olmasının en önemli sebeplerinden biri hane içerisindeki bakım hizmetlerinin kadınlar tarafından gerçekleştirilmesi gerektiğine dair patriyarkal ön kabuldür (Altay ve Aslanpay, 2016: 27). Söz konusu durum, TÜİK verileriyle de ortaya konulmuştur. Kadınlarda istihdama dahil olmamanın birincil nedeni ev işleriyle meşgul olmadır (TÜİK, 2023: 113). Bakım hizmetlerinin hane içerisinde cinsiyetler arasındaki eşitsiz dağılımı kadınların ücretli işlerde yer almamalarının en önemli nedenidir. 2021 yılı verilerine göre hanede çocuk bakımını %94,4 oranında

kadınlar %2,3 oranında erkekler üstlenmektedir (TÜİK, 2021a). Hanedeki eşitsizliğin yanı sıra kamusal düzeyde bir yapılanmanın olmaması da kadın istihdamını olumsuz etkilemektedir. Türkiye'de hanedeki küçük çocukların gündüz bakımı, %86 oranında annede (en yakın oran %7,4 ile anneanne/babaannedir) iken kreş veya anaokulu oranı %2,8 oranındadır (TÜİK, 2021b: 73).

Kadın istihdamını olumsuz etkilemesi nedeniyle kadın yoksulluğuna yol açan bir diğer unsur eğitime erişimde yaşanan eşitsizliklerdir (Yılmaztürk, 2016: 777). Özellikle kırdan kente göçle birlikte kentteki işgücünün ihtiyacı olan vasıflara, eğitime sahip olmayan kadınların istihdam oranları olumsuz etkilenmektedir. Türkiye'de kadınların eğitim seviyesi ile istihdamda yer alma oranları arasında yakın bir ilişki vardır. TÜİK 2021 verilerine göre, okuma yazma bilmeyen kadınların işgücüne katılım oranı %12,8 iken (erkeklerde bu oran %29,6) yükseköğretim mezunu olan kadınların istihdama katılımı %67,6'dır (erkeklerde aynı eğitim seviyesinde istihdama katılım oranı %84,6'dır) (TÜİK, 2021a).

Türkiye'de kadınların yoksulluktan daha yoğun etkilenmesine neden olan bir diğer husus, kadın emeğinin düşük ücretli hizmetler sektöründe ve kayıt dışı istihdamda yoğunlaşmasıdır (Yılmaztürk, 2016: 777). Düşük ücretlerin yanı sıra sosyal güvenceden yoksun olma durumu kadın yoksulluğuna yol açan önemli bir unsurdur. Kadınların işgücüne dahil olmamaları, dahil olanların da ağırlıkla kayıt dışı işlerde yer almaları nedeniyle hastalık, yaşlılık gibi çok temel risklere karşı güvencesiz kalmalarına neden olmaktadır. Türkiye'de kadınlar genel olarak, hanedeki erkek üzerinden dolaylı bir biçimde sosyal güvenlik sisteminden yararlanabilmektedir. Bu durum, kadınların erkeklere olan bağımlılığını artırarak yoksulluktan daha derin etkilenmelerine neden olmaktadır (Ünlütürk Ulutaş, 2009: 33).

Kadın yoksulluğuna yol açan bir diğer faktör çocuk yaştaki evliliklerin varlığıdır. Türkiye'de önemli bir sorun olan çocuk yaştaki evlilikler sonrasında kadınların hane içinde ücretsiz bakım hizmetlerini yerine getirdikleri bilinmektedir. Dolayısıyla, çocuk yaşta evlenen kadınlar istihdama dahil olmamakta ve her anlamda hanedeki erkek bireylere bağımlı olmaktadırlar. Bu durum kadınların hem istihdama katılımlarını olumsuz etkilemekte hem de kadın yoksulluğunun nesiller arası aktarılmasına sebep olmaktadır (Boran vd., 2013: 60-61; Koçtürk vd., 2018: 12-16). Kadınların yoksulluğu daha yoğun yaşadıklarını gösteren bir diğer unsur da karar alma mekanizmalarına dahil olma oranlarıdır. Türkiye'de cinsiyete göre meclisteki temsil oranları;

%82,7 erkek iken %17,3 kadındır (TÜİK, 2023: 13). Değirmenci ve Gülel (2021: 159), kadınların yaşadıkları yoksulluğun hem siyasetten yoksun olma hallerinin sebebi hem de sonucu olarak değerlendirmektedirler. Yazarlara göre kadınlar yoksulluk nedeniyle karar alma süreçlerine katılamazlar. Karar alma süreçlerine katılamamaları, kadın yoksulluğuna çözüm getirecek politikaların oluşmasını da engellemektedir. Özetle kadınların gelire ve kaynaklara, mülkiyete, eğitime erişimde yaşadıkları eşitsizlikler, hane içindeki ücretsiz emeklerinin görünmezliği, karar alma mekanizmalarına sınırlı katılımları yoksulluğu daha yoğun yaşamalarına neden olmaktadır (Ünlütürk Ulutaş, 2009:26).

i) İstihdamdaki Kadın Yoksulluğu

Türkiye'de kadın istihdam oranlarının yukarıda belirtildiği gibi düşük olması ve kadının çalışma hayatından dışlanması ekonomik, politik ve toplumsal açıdan önemli bir sorun alanıdır. Kadın istihdam oranlarının düşük olmasının yanı sıra istihdamda yer alan kadınların yoksulluktan kurtulduğu her zaman söylenemez. İstihdama katılım kadar kadınların hangi alanlarda yoğun olarak yer aldığı ve ücret düzeyleri de önemlidir. Türkiye'de kadınların hizmetler sektöründe ve enformel sektörde yoğun olarak yer aldığı görülmektedir. Kadın ve erkeklerin yoğunlaştıkları alanlara bakıldığında hem ücret düzeyleri hem de çalışandan beklentiler açısından kapitalist patriyarkal yapıyla uyumlu olduğu söylenebilir. TÜİK 2021 verilerine göre en yüksek ortalama aylık gelire sahip olan (8.372,22 TL) bilgi ve iletişim meslek kolunda erkeklerin çalışma oranı %78 iken kadınların çalışma oranı %21'dir. Kadınların en yoğun olarak çalıştığı meslek grupları ise %69 oranla (aylık ortalama geliri 4.543,12 TL) insan sağlığı ve sosyal hizmetler faaliyetleri ve %55 oranla (aylık ortalama geliri 5.093,41 TL) eğitimdir (Akyol, 2021: 46). Dolayısıyla Türkiye'de hem meslek seçiminde toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi açıkça görülmekte hem de aylık ortalama gelir oranları açısından cinsiyetler arası önemli farklılıkların olduğu görülmektedir. Cinsiyetler arasındaki ücret farklılıklarının varlığı kadınların yoksulluktan daha yoğun etkilendiği gösteren hususlardandır.

Türkiye'de kadının istihdama katılımı patriyarkal bakış açısından etkilenmektedir ve kadınların ücretli işlerde çalışması ancak hane içindeki ücretsiz bakım işleriyle uyumlaştırılması durumunda kabul görmektedir. Patriyarkal yapıyı sürdürebilecek böylesi bir durumda, kadınlar neoliberal dönemle başlayan dönüşümle de uyumlu olarak esnekleşen işgücü piyasasında geçici, yarı zamanlı, güvencesiz, düşük ücretli işlerde çalışmaktadır (KEİG, 2014: 16-18). Neoliberal politikaların benimsenmesiyle

emek maliyetinin azaltılması temel amaç haline gelmiştir. Emek maliyetlerini minimize etmek amacıyla istihdam esnek ve enformel hâle dönüştürülmeye başlanmıştır. İşgücü piyasasında yaşanan bu değişimle kayıt dışı ve güvencesiz çalışma yaygınlaşmıştır. Genel anlamda tüm işgücünü etkileyen bu değişim toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri nedeniyle kadın emeğini daha derinden etkilemiştir (Güdek Gölçek, 2019: 131). 1980 sonrası dünya ekonomisindeki dönüşümle beraber, ülke içindeki köyden kente göç, işsizlik, yoksulluk gibi sosyoekonomik olgular kadının istihdama enformel ekonomide daha çok dahil olmasına yol açmıştır. Özellikle kırdan kente göç sonrasında kadınların vasıf düzeylerinin kentlerdeki işlerle uyumlu olmaması ve uygun işlerin enformel ekonomide yer alması etkili olmuştur (Yaman Öztürk, 2010: 36-38).

Meksika'da Kadın Yoksulluğu

Meksika'da Patriyarkal Yapı ve Kapitalist Sistemin Kadın Emeğine Etkileri

Ülkelerin benimsemiş oldukları sistem ve uyguladıkları ekonomi politikaları kadın istihdamını doğrudan etkilemektedir. Bu anlamda yaşanan ekonomik krizler, benimsenen ekonomi politikalarında yaşanan değişimler kadınların istihdama katılım biçimlerini ve oranlarını belirleyen önemli hususlardır. Çalışmanın bu bölümünde Türkiye'den coğrafi olarak uzak ancak yoksulluk, gelir dağılımı adaletsizliği, kayıt dışılık gibi sosyoekonomik göstergeler açısından benzer özellikler taşıyan Meksika'daki kadın yoksulluğuna odaklanılmaktadır. Türkiye'ye benzer şekilde Meksika'da ithal ikameci politikanın (1930-1970) benimsendiği dönemde iç pazara yönelik üretim yapılmıştır. İşgücü piyasasında toplumsal cinsiyete dayalı güçlü bir ayrım olduğu, kadınların yoğun olarak hane içi ücretsiz işlerde yer aldığı erkeklerin ise hane dışında ücretli işlerde çalıştığı söylenebilir. Söz konusu dönemde erkekler için istikrarlı, güvenceli ve görece yüksek ücretli işlerin varlığı kadınların hane içinde kalmasını açıklamaktadır (Rojas-García ve Toledo González, 2018: 149). 1980'lerden sonra ithal ikameci politikanın yerine ihracata dayalı üretim modelinin benimsenmesi işgücü piyasasının da dönüşmesine neden olmuştur. İhracata dayalı modelde Meksika ucuz işgücü ile uluslararası iş bölümüne dâhil olduğu için esnekleşme, düşük ücretler, güvencesizlik işgücünün olağan özellikleri haline dönüşmüştür. 1960'lı yıllarla başlayan ve montaj fabrikaları olarak da ifade edilen *maquiladora*ların kurulması hem üretimin merkez ülkelerden çevre ülkelere kaymasının hem de işgücünün istikrardan yoksun istihdamının önemli bir göstergesi olmuştur (Harvey, 2015: 106-109). Üretimin hem mekânsal hem de örgütleniş biçimindeki dönüşüm Meksika'da kadın emeğine yönelik talebin artmasına neden olmuştur. Kadın işgücü 1979'da %21,5 iken 1991'e

gelindiğinde %31,5'e yükselmiştir (Rojas-García ve Toledo González, 2018: 150). *Maquiladora*ların yanı sıra kayıt dışı istihdamda da kadınlar yoğun olarak yer almaya başlamışlardır. Kadınların imalat ve hizmetler alanında ücretli çalışma oranlarının arttığı görülmektedir (Alarcón-Gonzalez ve McKinley, 1999: 104). Bununla birlikte kadınların istihdamının arttığı alanlar, uluslararası rekabet gücünü artırabilmek için düşük ücret politikasının benimsendiği alanlardır. Tek çalışanlı aile modellerinin güvencesiz, düşük ücretli işlerle devamlılığının mümkün olmaması kadınların da hane dışına çıkarak ücretli işlerde çalışmaları gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. 1980 sonrası dışa açılan ekonominin krizlere, şoklara açık hale gelmesi hanenin geçinebilmesi için kadınların ücretli işlerde çalışmalarının önünü açmıştır (Estrada, 2002: 170; Parrado ve Zenteno, 2001: 458-460; Latapí ve de la Rocha, 1995: 71).

İhracata yönelik üretimin yoğun olduğu *maquiladora*larda genellikle genç, bekâr ve çalışma deneyimi sınırlı kadınların tercih edildiği görülmektedir. Az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde yoğun olarak yer alan ihracat üretim bölgelerinde sağlığa zararlı, güvencesiz, uzun saatler çalışma beraberinde işgücü devir hızının yüksek olması ile sonuçlanmaktadır. Ülkelerdeki işsizlik oranlarının yüksek olması sermaye gruplarına çalışanların kısa sürelerle çalıştırılıp sık sık değiştirilmesine olanak vermektedir. Toplumsal cinsiyet rollerinin bir uzantısı olarak kadınların aldığı ücretlerin tamamlayıcı olarak kabul edilmesi aldıkları ücretlerin düşük olmasını meşrulaştırmak için kullanılmıştır. Böylece maliyetler minimize edilerek kârlılık oranı artırılabilmiştir. Aynı zamanda kadınların uysal ve itaatkâr olduğu yönündeki patriyarkal görüş, kadın emeğinin tercih edilmesinde önemli bir etkendir. Söz konusu görüş sonucu rutin haline dönüşen ve ücretleri verilmeyen fazla mesai saatleri,[1] işe alım ve devamlılık noktasında gebelik testi zorunluluğu gibi uygulamalar doğurmuştur (La Botz, 1994; Mendez, 2019: 364-367; Doğan, 2012: 91). Meksika'da *maquiladora* adı verilen fabrikalarda genç (16-24 yaş aralığında), bekâr kadınların işgücü maliyetlerini en aza indirmek için yoğunlukla tercih edildiği bilinmektedir. Toplumsal düzeyde devam eden patriyarkal yapı fabrika düzeyinde de devam etmiştir (Domínguez vd., 2010: 186-189). Dolayısıyla, Meksika örneği, kadınların işgücüne katılım oranlarının artmasının tek başına kadınların güçlenmesine ve bağımsızlık kazanmalarına yol açmadığını göstermektedir. Bu süreçte, Meksika'da uygulanan politikalar kadın emeğinin sistematik olarak değersizleştirildiğini göstermektedir. Sözü edilen fabrikalarda ulusal ortalamanın altındaki ücretlerle, güvenceden yoksun çalışmanın yaygın olduğu bilinmektedir. Bu da kadın işçilerin yoksulluk döngüsünü kırmalarını güçleştirmektedir.

Meksika'da ekonomi politikaları ile patriyarkal normların örtüştüğü örneklerden biri de ev eksenli çalışmadır. Yapısal uyum politikaları ve endüstriyel yeniden yapılanma sonucunda kentsel yoksulluk ve işsizlik gibi hanenin gelirini etkileyen temel sorunlar, kadınların ücretli işlerde çalışmasını zorunlu hale getirmiştir. Bununla birlikte ev içi ücretsiz bakım işlerinin kadınlarca yürütülmesi gerektiğine olan patriyarkal inanç devamlılığını korumuştur. Böylece, kadınlar hem gelir getirici işleri hem de yeniden üretim sürecinin sorumluluğunu üstlenmek zorunda kalmıştır. Söz konusu kesişimin en belirgin örneklerinden biri yukarıda belirtildiği gibi ev eksenli çalışmadır. Kadınlar haneden ayrılmaksızın gelir elde ederken hem sermaye karlılığını hem de patriyarkal yapı devamlılığını korumaktadır. Ev eksenli çalışma aynı zamanda hane içinde çeşitli çatışmaları beraberinde getirmektedir. Kadınlar farklı özelliklere sahip olsalar da benzer sorunlar yaşamaktadırlar. Hane içi ücretsiz işler ile ev eksenli ücretli çalışmanın aynı mekânda ve zamanda gerçekleşmesi durumu, sorumlulukların çatışmasına neden olmaktadır. Ev eksenli çalışma için gerekli çevresel koşullara, mekâna, zamana sahip olmayan kadınların çifte vardiya yapmak zorunda kaldıkları ve toplumsal cinsiyet rollerini devam ettirdikleri görülmektedir (Estrada, 2002).

Meksika'da kadın yoksulluğunun nedenleri ve yoksulluğun görünümü

Meksika'da benimsenen ekonomi politikalarının etkisiyle gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksulluk önemli sorunlar haline gelmiştir. Kadınlar, ihracata dayalı sanayileşme sürecinde düşük ücretli işlerde yoğunlaşmış ve toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri nedeniyle aynı işleri yapmalarına rağmen erkeklerden daha az ücret almışlardır. Bu durum, gelir eşitsizliğini kadınlar aleyhine artırmış ve ekonomik bağımsızlıklarını tehdit etmiştir. Gelir dağılımındaki eşitsizliklere paralel olarak yoksulluğun da arttığı görülmektedir. Yoksulluğun yoğunlaşması durumundan da kadınlar yoğun olarak etkilenmişlerdir (Alarcón-González ve McKinley, 1999: 105-107). Ramos, Gibaja-Romero ve Ochoa (2020), Meksika özelinde yoksulluk ve eşitsizlik ilişkilerini, toplumsal cinsiyet temelinde ele almıştır. Buna göre, yoksullukla eşitsizlik arasında bir ilişki vardır ve kadınların yoksulluktan etkilenme oranları da daha yüksektir. Çalışmanın bulgularına göre, çalışan bir kadının bakmakla yükümlü olduğu insan sayısı 3,16 iken çalışan bir erkeğin bakmakla yükümlü olduğu insan sayısı 1,16 olarak hesaplanmıştır. Bir diğer önemli fark ise erkeklerin bireysel yoksulluk sınırı günlük 40,91 peso (3,24 ABD doları) iken kadınların bireysel yoksulluk sınırı günlük 18,49 peso (1,46 ABD doları)'dur. Meksika'da yoksulluk ve gelir eşitsizliği, ülke genelinde önemli bir sorun olsa da eyaletler arasında bu sorunların dağılımı ve etkisi bakımından belirgin farklar bulunmaktadır. Ramos vd. (2020: 4)'e göre, eşitsizliğin

ve yoksulluğun yoğun olduğu bölgelerde toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini göz önüne alan, eşitliği sağlamaya yönelik politikaların hayata geçirilmesi gerekmektedir.

Ekonomik yapı ve uygulanan politikaların yanı sıra kültürel unsurlar da kadın yoksulluğuna yol açabilmektedir. Örneğin, Meksika'da ergen hamilelikleri ve yoksulluk arasında güçlü bir karşılıklı etkileşim bulunmaktadır. Bir diğer ifade ile yoksulluk ergen hamileliğine yol açarken, ergen hamilelikleri de yoksulluğun devamlılığına neden olmaktadır (Stern, 2005: 265). Zira, yoksulluk; eğitime erişimi sınırlamakta, erken yaşta evlilik ve yetersiz üreme sağlığı hizmetleri gibi faktörler aracılığıyla ergen hamileliklerini artırmaktadır. Erken yaşta çocuk sahibi olma ise, ergenlerin eğitimlerini yarıda bırakmalarına neden olmaktadır. Eğitimleri yarıda kalan ve çalışmak zorunda olan genç yaştaki kadınlar düşük ücretli, güvencesiz işlerde çalışmaktadır. Sözü edilen durum kadınların istihdama katılımını artırırken aynı zamanda çalışan yoksulluğunu artırmaktadır (Arceo-Gómez ve Campos-Vazquez, 2014: 109).

Meksika'da kadın yoksulluğunun bir başka boyutu, yerli kadınların maruz kaldığı toplumsal cinsiyete ve etnisiteye dayalı dışlanmadır. Ülkede yerlilerin yoksulluktan daha yoğun etkilendiği bilinmektedir (Mora-Rivera vd., 2024; González de Alba, 2010; Canedo, 2018); yerli kadınlar ise hem yerli olmaları hem de kadın olmaları nedeniyle bu yoksulluğu daha ağır yaşamaktadır (Barrera-Rojas vd., 2019; Garza-Rodriguez vd., 2021). Ulusal Toplumsal Kalkınma Politikası Değerlendirme Konseyi'nin (CONEVAL) 2022 verilerine göre, ulusal yoksulluk ortalaması kadınlar için %36,9, erkekler için %35,6 iken, yerli dil konuşan kadınların %70,1'i, erkeklerin % 67,5'i yoksuldur. Aynı raporda, kişinin geliri asgari beslenme gereksinimleri karşılayamıyorsa ve eğitim, sağlık barınma gibi temel hizmetlerden en az üçünden yoksunsa bu durum aşırı yoksulluk olarak tanımlanmaktadır; bu ölçüte göre yerli dil konuşan kadınların %37,5'i aşırı yoksulluk içinde yaşamaktadır (CONEVAL, 2025: 125, 128). Bu oran, Meksika'da yoksulluk açısından yerli kadınların toplumun en kırılgan ve en yüksek risk grubu olduğunu göstermektedir.

Yoksulluk, kadınları toplumsal şiddet biçimlerine de açık hale getirmektedir. Acharya ve Codina (2012), yerlilerin yoğun olarak yaşadığı, aynı zamanda en yoksul eyalet olan Chiapas'ta gerçekleştirdikleri çalışmalarında, yerli kadınların yoksulluk ve istihdam olanaklarının eksikliği nedeniyle insan ticaretine maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Bölgede yerlilerin topraklarından edilmesi, yaygın işsizlik ve İspanyolca bilmeme gibi etmenler kadınların

kırılganlık düzeylerini artırarak yapısal sorunları derinleştirmektedir (Acharya ve Codina, 2012).

i) İstihdamdaki Kadın Yoksulluğu

Meksika, Latin Amerika bölgesindeki en düşük kadın istihdamına sahip ülkesidir. Bu durumun ortaya çıkmasında, erkeğin ücretli işlerde çalışması ve kadının hanede ücretsiz bakım hizmetlerini yerine getirmesi gerektiği yönündeki kısıtlayıcı bakış açısı etkilidir (Féliz-Verduzco ve Inzunza-Mejía, 2019). Meksika Ulusal Kadın Enstitüsü bültenine göre, 2024 yılı ilk çeyreğinde kadınların işgücüne katılım oranı %45,9'dur. Aynı dönemde kayıt dışı istihdam oranı ise %55,6 ile erkeklere kıyasla 2,1 puan daha yüksektir. 2018 yılında %42,7 olan kadın işgücüne katılım oranı yükselme eğilimindedir, ne var ki istihdam alanlarının enformel sektörde olması kadınların güvencesiz koşullarda çalıştığını göstermektedir (INMUJERES, 2024: 1). Kayıt dışı çalışma hem bugün hem de yaşlılık döneminde yoksulluğu etkileyen yapısal bir eşitsizlik alanı yaratmaktadır. İşgücüne katılımdaki sınırlılık yalnızca kayıt dışılık ile ilişkili değildir; çocuk bakım sorumluluğu da önemli bir etkendir. Bakıma muhtaç çocuğu olan kadınların çalışma oranları önemli derecede azalmaktadır. Bir diğer önemli husus ise yoksul annelerin yoksul olmayan annelere göre iş bulma olasılığının daha düşük olmasıdır. Isaac (2020), Meksika'da asıl problemin kadın işgücüne katılım oranlarının düşük olmasına bağlamaktadır. Dolayısıyla, yoksul ve çocuk sahibi kadınlara yönelik yapılacak sosyal politikaların hem kadın işgücüne katılım oranlarını hem de yoksulluk oranlarını olumlu şekilde etkileyeceğini ifade etmiştir (Isaac, 2020: 29).

Kadının işgücüne katılım oranlarındaki düşüklüğün yanı sıra kadınların hangi meslek dallarında yoğunlaştığı da kadın yoksulluğunu anlamada önemli bir etmendir. OLA 2020 yılı verilerine göre Meksika'da, kadın ve erkeklerin dahil oldukları meslek gruplarına bakıldığında toplumsal cinsiyete dayalı bir iş bölümünün olduğu görülmektedir. Erkekler %79,39 oranla en çok mühendislik alanında yer almaktadır. Mühendislik meslek grubunun ortalama aylık geliri 13.151,07 pesodur. Erkeklerin yoğun olarak yer aldığı ikinci meslek grubu mimarlık, şehircilik ve tasarımda erkeklerin çalışma oranı %70,3 iken kadınların aynı meslek grubunda çalışma oranı %29,7'dir. Ortalama aylık gelire bakıldığında ise en yüksek gelir grubu olduğu ve 14.563,00 peso olduğu görülmektedir. Kadınların en yoğun yer aldığı meslek dalı ise %67,4 oranıyla eğitim olmuştur ve en düşük ortalama aylık gelir olan 9.895,55 pesodur. Erkeklerin en düşük oranla yer aldığı meslek grubu da %32,57 ile eğitim olmuştur. Söz konusu dağılımda, meslek

seçiminde toplumsal cinsiyet rollerinin belirleyici olduğu ifade edilebilirken aynı zamanda ücretlere bakıldığında kadınların yoğun olarak yer aldığı mesleklerin düşük ücretlere sahip olduğu görülmektedir (Akyol, 2021: 81). Dolayısıyla toplumsal cinsiyet rollerine dayalı meslek seçimleri, istihdamdaki kadın yoksulluğuna ve aynı zamanda kadın ve erkekler arasındaki ücret eşitsizliklerinin de devamlılığına neden olmaktadır.

Meksika'da istihdamdaki kadınların yoksulluğunu anlamada, kayıt dışı istihdamda yoğun olarak yer almalarının da önemli bir yeri vardır. Kadınların kayıt dışı istihdamda yaygın olarak yer almalarının bir tercih mi yoksa zorunluluk mu olduğuna bakıldığında, genel anlamda bir zorunluluk olduğu görülmektedir (Rocha ve Latapi, 2008; 45). Rojas-Garcia ve Toledo Gonzalez'e göre (2018: 152), kayıt dışılığın toplumsal cinsiyetle olan ilişkisinin Meksika'daki kadınların işgücüne katılım koşullarının anlaşılmasında merkezi bir role sahiptir. Kadınların patriyarkal yapı nedeniyle sahip oldukları aile-bakım sorumlulukları, eğitimden yararlanma noktasındaki eşitsizlikler kadınların kayıt dışı istihdam dışında pek seçeneklerinin kalmamasına neden olmaktadır. Rodin vd. (2012), eğitim seviyelerinin düşük olması ve formel istihdamın bakım sorumluluklarına uygun olmaması nedeniyle kadınların kayıt dışı çalıştıklarının altını çizmiştir. Bununla birlikte kayıt dışı istihdamda yer alan kadınların sorunlarının sona erdiğini söylemek mümkün değildir. Ücretlerin düşük olması var olan yoksulluğun devam etmesine ve çocuklarına da devredilmesine neden olurken bakım sorumluluklarıyla ilgili sorunların da devam ettiğini ifade etmişlerdir. Kayıt dışı istihdamda yer alan çocuklu annelerle yapılan görüşmelerde yoksulluğun çocukluktan itibaren yaşanan bir sorun olduğunu belirtmiştir. Hanedeki yoksulluktan dolayı çocuk yaşta çalışmak zorunda kalan kadınlar eğitim imkânlarından yararlanamamıştır. Söz konusu durum, yoksulluğun çocuk işçiliği ile nesiller arası aktarıldığının da bir göstergesidir (Çakmak, 2021: 31). Dolayısıyla hayatta kalabilmek için kadınların tek seçeneği, ücretli ev içi işlerdeki gibi oldukça düşük ücretli ve istismara açık işler de dahil olmak üzere kayıt dışı istihdamda yer almak olmaktadır. Rodin vd. (2012), çalışmalarında gerçekleştirdikleri görüşmelerde tezgahtarlık, sekreterlik gibi işlerde çalışan kadınların çocuk sahibi olmaları sonrasında izin haklarının verilmemesi ve gerekli kurumsal bakım hizmetlerinin eksikliğinden dolayı işlerini bırakıp daha düşük ücretlerle ve daha kötü koşullarda olsa da elbise yıkama, yemek yapma gibi işlerde çalışmak zorunda kaldıklarını dile getirmiştir (Rodin vd., 2012: 89-94).

Türkiye ve Meksika'da Kadın Yoksulluğunun Karşılaştırmalı Analizi ve Sosyal Politika Önerileri

Türkiye ve Meksika'da kadın yoksulluğu incelendiğinde patriyarkal yapının ve kapitalist sisteme entegre olma halinin belirleyici olduğu görülmektedir. Her iki ülkede de kadınlar yoksulluktan yoğun olarak etkilenmektedir. Kadınların ev içi ücretsiz işlerde yer almaları gerektiği ön kabulü ve neoliberal politikalarla daha da keskinleşen ucuz işgücüne ihtiyacın karşılanmasında kadın emeğinin kullanılması yoksulluğun asıl nedenleridir. İki ülke için bakıldığında Meksika'da kadınların işgücüne katılım oranlarının OECD ülkelerine ve içinde bulunduğu bölgeye göre düşük olmakla birlikte Türkiye'ye göre daha fazla olduğu görülmektedir. World Bank Group 2024 yılı verilerine göre, Türkiye'de kadınların işgücüne katılım oranı %36, Meksika'da ise %47'dir. Aynı yıl için OECD üyelerinde kadınların işgücüne katılım oranı %53 iken Latin Amerika ve Karayiplerde bu oran %51'dir (World Bank Group, 2025b). Sözü edilen durumun ortaya çıkmasında Meksika'nın kapitalist sisteme entegrasyonunun Türkiye'ye göre daha yoğun olması belirleyicidir. Farklı bir anlatımla, Meksika kapitalist sisteme ucuz işgücüyle katılma noktasında Türkiye'den daha ilerdedir. İhtiyaç duyduğu ucuz işgücünü sağlamada kadın emeğinden daha yoğun faydalanmaktadır. Kapitalist sistemin ihtiyaç duyduğu ucuz işgücünü sağlayabilmek için kadınların hane içinde gerçekleştirdikleri ücretsiz yeniden üretimleri üzerindeki denetimi ve kamusal alandan dışlanmasını ifade eden özel patriyarkal (Toksöz, 2017: 112) sistemin taviz vermek zorunda kaldığı ifade edilebilir. Bununla birlikte kadınların işgücü piyasasındaki ikincil konumları kamusal patriyarkanın varlığını göstermektedir. Kadınlar çalışsa da yoksulluktan, bağımlılıklarından kurtulamamaktadırlar. Türkiye'de ise kadınların işgücüne katılım oranlarının istenilen düzeyde olmaması, kadın emeğine talebin yetersizliğinden yoğun olarak etkilenmektedir. Özel patriyarkanın verdiği tavizlerin daha az olmasına yol açmaktadır. Bununla birlikte çalışan kadınların da yoğun olarak enformel sektörde yer alması durumu Meksika ile benzerlik göstermektedir. Kamusal patriyarkanın varlığı yanında özel patriyarkanın Meksika'ya göre daha güçlü olduğu ifade edilebilir.

İstihdama katılımın yanı sıra, kadın yoksulluğunu etkileyen eğitimde devamlılık, gelir farklılıkları gibi unsurları barındırdığı için Türkiye ve Meksika'nın İnsani Gelişme Endeksi (İGE) ve Toplumsal Cinsiyet Gelişme Endeksi (TCGE) açısından karşılaştırılması önemlidir. 2023 yılı verilerine göre; Türkiye, çok yüksek insani gelişmeye sahip ülkeler arasında yer almakta iken (İGE (0,853) puan ile), Meksika İGE (0,789) açısından yüksek insani gelişmeye sahip ülkeler grubunda yer almaktadır (UNDP, 2025:

274-275). TCGE açısından tam aksi bir durum söz konusudur. Türkiye TCGE, 0,938 değeri ile 3. grupta yer alırken Meksika 0,976 değerindedir ve 1. grupta yer almaktadır (UNDP, 2025: 288-289). Dolayısıyla Türkiye İGE açısından Meksika'dan ileride iken, TCGE açısından geride kalmaktadır. Her iki ülkenin de toplumsal cinsiyet rollerini değiştirmeye yönelik politikalara ihtiyaç duyduğu açık olmakla birlikte, Meksika ile karşılaştırıldığında Türkiye'nin özellikle kadın işgücüne katılım oranları, cinsiyetler arası ücret farklılıkları gibi hususlarda daha çok ilerlemeye ihtiyacı olduğunu söylemek mümkündür.

Kadın yoksulluğu ile ilgili önemli farklılıklardan birinin kadının istihdamda yer alma oranları olduğundan söz edilmiştir. Kadının istihdamda yer almasında belirleyici olan bir diğer nokta da bakım hizmetlerinin kamusallaşması durumudur. Türkiye ve Meksika'da bakım hizmetlerinin kamusallaşması halinin de farklılaştığı görülmektedir. Kadın yoksulluğu açısından önemli olduğu düşünüldüğünden aşağıda bakım hizmetlerinin kamusallaşma düzeyi, bakım hizmetlerine ayrılan kaynağın hangi alanlarda harcandığı, okul öncesi eğitimin devlet ya da piyasaya bırakılma durumlarının kadın istihdamına ve dolayısıyla kadın yoksulluğuna etkisi karşılaştırılacaktır.

Türkiye'de ve Meksika'da Kamusal Bakım Politikalarının Kadın Emeğine Etkileri

Dünyada bakım hizmetlerinin büyük çoğunluğu hane içinde kadın ve kız çocukları tarafından ücretsiz olarak yerine getirilmektedir. Bakım hizmetleri; bir bebeğin büyütülmesi, hastalara yapılan bakımlar gibi doğrudan olabileceği gibi temizlik, yemek yapımı gibi dolaylı faaliyetleri de kapsamaktadır. Bu anlamda bakım hizmetlerinin ücretsiz şekilde kadınlar tarafından üstlenilmesi, kadınların işgücü piyasasında yer almalarının ve refahtan adil pay elde edebilmelerinin önüne geçmektedir. Bakım hizmetlerinin kadınlar tarafından ücretsiz olarak yerine getirilmesi hali işgücünde toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin sürekliliğine neden olmaktadır (ILO, 2018: 1). Bakım hizmetleri ile ilgili kamusal politikaların hangi alanlara yöneldiği de toplumsal cinsiyet eşitliği açısından büyük öneme sahiptir. Bir diğer ifade ile devletlerin, bakım hizmetlerinin hane içinde sürdürülmesi için nakdi yardımlar yapma yoluna gitmesi ya da uzun sürelerle evde bakım için ücretli ebeveyn izni verilmesi gibi politikaların benimsenmesi, bakım hizmetlerinin kadınlarca hane içinde yerine getirilmesi halinin devamlılığına neden olacaktır. Bu durumun aksine bakım hizmetlerinin hane dışında kurumsallaşmış şekilde verilmesi toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamada gereklidir (Bergmann, 2000). GSYH içinde bakım politikalarına ayrılan pay

açısından OECD ülkeleri içinde Türkiye sondan üçüncü, Meksika ise sondan dördüncü olarak yer almaktadır. Endonezya ve Hindistan'dan sonra sırasıyla Türkiye ve Meksika gelmektedir ve sözü edilen ülkelerin GSYH'sındaki bakım politikalarına ilişkin kamu harcamaları oranı %1'in altındadır. Bakım politikalarına ayrılan payın her iki ülkede de yeterli olmadığı ancak bakım politikalarında hangi alanlara yatırım yapıldığı noktasında ülkeler arasında farklılıklar olduğu görülmektedir. Meksika'da bakım politikalarının %90'ından fazlası okul öncesi eğitim hizmetlerine yapılırken Türkiye'de %80 oranındaki pay annelik, maluliyet, hastalık ve iş kazası yardımlarına ayrılmıştır. Uzun süreli bakım hizmetlerinin ise her iki ülkede de yok denecek düzeyde az olduğu görülmektedir. Bakım politikalarına ayrılan oranın oldukça benzer olmasına karşılık hangi alanlara yatırım yapıldığı, bakım sorumluluğunu yerine getiren kadınların istihdam oranını etkilemektedir. Meksika'da bakım sorumluluğu olan kadınların istihdam oranlarının nüfusa oranı %48 dolaylarında iken Türkiye'de bu oranın %28'lerde olduğu görülmektedir (ILO, 2018: 124-125).

Türkiye ve Meksika'da bakım hizmetlerinin kamusallaştırılmasındaki yaklaşım farklılığı kadın istihdam oranlarındaki farklılaşmanın önemli bir açıklayıcısıdır. Türkiye'de okul öncesi eğitimin-bakımın sağlanması ailelere ve piyasaya bırakılırken, Meksika'da zorunlu eğitim kapsamında devlet eliyle gerçekleştirilmesi önemli bir etkendir. Söz konusu durum, kadınların istihdama katılımını ve kadın yoksulluğunu doğrudan etkiler niteliktedir. Örneğin Türkiye'de 3 yaşın altında çocuğu olan ve olmayan hanelerdeki kadın-erkek çalışma oranlarında önemli farklılıklar mevcuttur. 2023 yılında hanede 3 yaşın altında çocuğu olan 25-49 yaş aralığındaki kadınların istihdam oranı %27,1 iken hanede çocuğu olmayan 25-49 yaş aralığındaki kadınların istihdam oranı %58'dir. Dolayısıyla bakım hizmetlerinin kurumsallaşmamış olmasının kadın istihdamı önünde ciddi bir problem olduğu açıktır. Aynı konumdaki erkekler açısından bakıldığında ise tam tersi bir etkinin olduğu görülmektedir. Hanede 3 yaşın altında çocuğu olan 25-49 yaş aralığındaki erkeklerin istihdam oranı, hanede çocuğu olmayan 25-49 yaş aralığındaki erkeklerin istihdam oranından daha yüksektir. 2023 yılı için oranlar sırasıyla %90,6 ve %79,3'tür (TÜİK, 2024b: 14).

Meksika'da ise 3+6+3+3 şeklinde düzenlenmiş 12 yıllık zorunlu eğitimin parçası olan okul öncesi eğitim anayasa ile güvence altında alınmıştır ve ücretsizdir. Zorunlu eğitim, 3-5 yaş grubu için 3 yıllık okul öncesi eğitim, 6-11 yaş grubu için 6 yıllık ilkokul ve 12-14 yaş grubu için ortaokul eğitiminden oluşmaktadır. 3 yıllık lise eğitimi ise zorunlu değildir (Arslan, 2017: 195-197).

Okul öncesi eğitimin zorunlu olması, çocukların ilkokula hazır olmalarını ve çalışan ebeveynler için güvenli bir ortam sağlamaktadır. 0-3 yaşlık dönemde ise 45 günlükten itibaren düşük gelirli ailelerin bakım hizmeti alabilmesi için devlet desteği mevcuttur. 0-3 yaş dönemi çocukların bakım hizmetlerinden yararlanmaları hususunda devlet memurları ve özel sektörde çalışanlarına ayrı kurumlar oluşturulmuştur. Bunlar Devlet Çalışanları için Güvenlik ve Sosyal Hizmetler Kurumu (*Instituto de Seguridad y Servicios Sociales para los Trabajadores del Estado (ISSSTE)*) ile özel sektörde çalışanlar için Meksika Sosyal Güvenlik Kurumu (*Instituto Mexicano del Seguro Social (IMSS)*'dur. Söz konusu kurumlarca sağlanan destekle özel ve kamuya bağlı Çocuk Gelişim Merkezleri (*Centros de Desarrollo Infantil (CENDI))* bakım hizmetini sağlamaktadır. Devlet desteği olmakla birlikte desteğe hak kazanma açısından var olan rekabet nedeniyle ihtiyacı olan her aile destekten yararlanamamaktadır (Rosado vd., 2011: 4-7).

Meksika'da sübvansiyonların doğrudan bakım ve eğitim veren kurumlara aktarılması uygulaması 2019 yılı itibarıyla yolsuzluklar gerekçesiyle değiştirilmiştir. Devlet, yolsuzlukları engelleyebilmek için çocuk bakım merkezlerini sübvanse etmek yerine doğrudan ihtiyaç sahibi ailelere, kupon programı *("voucher" system)* adı verilen bir sistemle, maddi destek sağlamaktadır. Söz konusu uygulamaya yönelik eleştirilerden biri, ailelerin yoksulluk içinde olmaları nedeniyle sağlanan maddi desteğin farklı ihtiyaçlar için de kullanılabileceği yönündedir. Hayata geçirilen yeni uygulama kadınların işgücüne katılımını ve çocukların profesyonel bakım hizmeti almasını da olumsuz etkileyecektir. Sübvansiyonlu çocuk bakım programlarının, kadınların işgücüne katılım oranlarını kupon programlarına göre daha olumlu yönde etkilediği yapılan çalışmalarla ortaya konmuştur. Bir diğer dikkat edilmesi gereken husus ise profesyonel bakım hizmeti alamayan çocukların bilişsel gelişiminin olumsuz etkilenmesi ve var olan eşitsizliklerin nesiller arası aktarımıdır (Isaac, 2020: 31-39).

Türkiye ve Meksika'da Kadın Yoksulluğuna Yönelik Sosyal Politikaların Analizi

Türkiye'de kadın yoksulluğu ile mücadele kapsamındaki politikalara bakıldığında Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü'nce uygulanan sosyal yardım programları yoğun bir yer kaplamaktadır. Yapılan sosyal yardımlardan ilki, Şartlı Eğitim Yardımları (ŞEY)'dır. Sözü edilen şartlar, sosyal güvenceden yoksun ve 3294 Sayılı Kanun'a göre ihtiyaç sahibi olunmasıdır. Ailelerin çocuklarını düzenli olarak okula göndermeleri şartı ile ailelere aylık belirli bir nakdi yardım yapılmaktadır. Kız çocuklarının eğitime devamlılığı açısından yaşanan

sorunları ortadan kaldırabilmek için kız çocuklar için erkek çocuklara oranla belirli bir miktar daha fazla yardım yapılmaktadır. Bir diğer sosyal yardım ise Şartlı Sağlık Yardımları (Sağlık ve Gebelik)'dır. Belirtilen şartlara sahip olan ailelerin çocuklarını (0-6 yaş) düzenli olarak sağlık kontrollerine getirmeleri şartı ile yapılan nakdi yardımlardır. Aynı zamanda, hamilelik boyunca kontrollere giden ve hastanede doğum yapan kadınlara nakdi yardım yapılmaktadır. Kadınlara yönelik bir diğer sosyal yardım, Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Düzenli Nakit Yardım Programıdır. Sosyal güvenceye sahip olmayan ve son resmi nikâhlı eşi vefat eden kadınlara aylık nakdi yardım yapılmaktadır. Kadın yoksulluğu açısından önemli bir diğer sosyal yardım Anaokulu/Ana Sınıfı Yardımıdır. Sosyal yardımdan yararlanan ailelerin 3-5 yaş aralığındaki çocuklarını MEB'e bağlı anaokulu/anasınıfına kayıt için müracaat hakkı vardır. Söz konusu yardım nakdi olarak ailelere verilmez, doğrudan MEB'e bağlı anaokullarına ödenmektedir,[2] Türkiye'de kadın yoksulluğunu önlemeye yönelik politikaların sorunu kökten çözmeye yönelik olmaktan ziyade sorunun devamlılığına neden olacak uygulamalar olduğu görülmektedir (Yılmaztürk, 2016: 790-792). Kadın yoksulluğunun yapısal nedenlerini ortadan kaldırmaya yönelik uzun vadeli politikalar yerine, sorunu geçici olarak hafifleten ve yoksulluğun kuşaklararası aktarımını sürdürme riski taşıyan sosyal yardım uygulamalarının önceliklendirildiği görülmektedir.

Meksika'da ise yoksullukla mücadelede uygulanan en önemli ve kapsamlı programların başında *Progresa-Oportunidades-Prospera*[3] gelmektedir. Belirli bir sosyoekonomik düzeyin altındaki hanelerde çocukların okula devamlılığının sağlanması şartıyla annelere nakit yardımı yapılması, gıda takviyesi, okul malzemeleri için sübvansiyonlar, sağlık ve eğitim hizmeti sunulması gibi özellikleriyle yoksulluğu önlemeye yönelik önemli uygulamalardan biridir. Nakit transferlerin büyük çoğunluğu çocukların okul masrafları için verilmekle birlikte belirli bir kısmı ailenin genel harcaması için kullanılabilir. Aynı zamanda programın genel hedeflerinden biri özellikle kız çocukları olmak üzere erkek çocukların ve annelerinin okul, sağlık, beslenme gibi temel ihtiyaçlara ulaşımının garanti altına alınmasıdır. Bu anlamda program dolaylı yoldan da olsa kadın yoksulluğuna yönelik bir sosyal politika olarak kabul edilebilir. Yoksullukla mücadelede önemli bir uygulama olmakla birlikte kadınların işgücü piyasasına dahil olarak güçlenmesi ve toplumsal cinsiyet rollerinin değiştirilmesine katkı sunması açısından eksikliklerin olduğu görülmektedir (Corona ve Gammage, 2017). Uygulamanın özellikle okul sonrası programlar ve kreş gibi bakım mekanizmalarını içermemesi önemli eksikliklerdir (Rodin vd., 2012: 96). Lapati ve de la Rocha (2009)

Oportunidades programının yoksullukla mücadelede önemini kabul etmekle birlikte toplumsal cinsiyet rolleri açısından analiz edildiğinde programdan yararlanabilmek için annelerin belirli yükümlülükleri yerine getirme zorunluluğunun kadının hane içinde yeniden üretimde yer alması ve aynı zamanda hane dışı ücretli işlerde çalışması gibi çifte vardiya sorununa dikkat çekmektedir. Programdan yararlanabilmek için kadınların sağlık seminerlerine katılması, kliniklerin temizlenmesi gibi kolektif görevlerde yer alması beklenmektedir; bu ek zaman isteyen görevler nedeniyle kadınların ihtiyaçları olmasına rağmen programdan çekilmek zorunda kaldıkları görülmektedir. Özellikle hane reisinin kadın olduğu ailelerde programdan dışlanma problemi kadının artan sorumlulukları nedeniyle daha çok gözlenmektedir (Lapati ve de la Rocha, 2009: 454).

Kadın yoksulluğuna yönelik hayata geçirilen bir diğer uygulama, Meksika hükümeti ile Inter-Amerikan Kalkınma Bankası iş birliğinde 2003 yılında yürütülen "Kırsal Alanlarda Düşük Gelirli Kadınlara Yönelik Fırsatlar" (Proje OM) adlı projedir. Proje ile yoksulluktan en çok etkilenen ve kırsal kesimde yaşayan kadınların ekonomik anlamda güçlendirilmesi hedeflenmiştir. Belirlenen hedefe ulaşabilmek amacıyla yoksul kadınlara sermayeye, krediye ulaşma gibi teknik konularda destek sağlanmıştır. Pilot çalışmadan elde edilen verilere göre, projenin kadınların idari ve teknik becerilerini artırırken hane içinde harcadıkları emek düzeylerinde herhangi bir azalmaya neden olmadığı görülmektedir. Proje ile tarımsal üretim desteklenmiş; fakat elde edilen ürünün gelire dönüşmediği, yoksulluğun derinliği nedeniyle hane içinde beslenme amacıyla kullanıldığı gözlenmiştir. Dolayısıyla proje toplumsal cinsiyet rollerini değiştirme, eşitsizliği ortadan kaldırma amacına hizmet edememiştir (Urquieta-Salomón vd., 2009).

Her iki ülkede de kadın yoksulluğu önemli bir sorun olmakla birlikte hayata geçirilen kapsamlı, bütüncül ve kadın yoksulluğu sorununu kökten çözmeye yönelik sosyal politikaların hayata geçtiğini ifade etmek mümkün görünmemektedir. Yukarıda da ifade edildiği gibi Türkiye ve Meksika'da kadın yoksulluğu nakdi transferlere dayalı sosyal yardımlar ve kapsamı dar projelerle çözülmek istenmektedir. Türkiye'de kadın yoksulluğu ile ilgili en temel politikalar; Şartlı Eğitim Yardımları (ŞEY), Şartlı Sağlık Yardımları (Sağlık ve Gebelik) ile Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Düzenli Nakit Yardım Programıdır. Meksika'da ise *Progresa-Oportunidades-Prospera* programları öne çıkmaktadır ve Türkiye ile benzer şekilde eğitim, sağlık gibi alanlardan asgari düzeyde faydalanılması için yapılan nakdi yardımlardır. Sözü edilen uygulamalar ağırlıklı olarak nakdi transferlere dayanmaktadır ve toplumsal

cinsiyet eşitliğini sağlama ya da yoksulluğu ortadan kaldırma amaçlarına hizmet edemedikleri görülmektedir. Dolayısıyla her iki ülkede de hayata geçirilen uygulamalarla sorunun çözülmediği ve kadın yoksulluğunun süreklilik kazandığını ifade etmek gerekir. Yoksulluğun yapısal nedenlerine dokunmayıp kriz anlarında müdahale eden ve sadece mevcut hasarı azaltmaya çalışan *neoliberal sosyal politikalar*, Vilas'ın (1997) belirttiği gibi kazayı önlemeyen bir ambulans işlevi görmektedir. Ayrıca bu önlemler kadınları hak sahibi özneler olarak güçlendirmek yerine ailenin bakım sorumluluğunu üstlenen araçlara dönüştürmekte ve geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini yeniden üretmektedir (Barrera-Rojas vd., 2019; García-Sánchez, 2024).

Sonuç

Türkiye ve Meksika'da kadın yoksulluğunun ele alındığı çalışmada, önemli benzerliklerin olduğu görülmüştür. Benzerliklere bakıldığında ilk olarak, her iki ülkede de kapitalist sistem ve patriyarkal yapı kadın yoksulluğunun oluşmasında en belirleyici hususlardır. Kadınların işgücüne katılımı ve hane içindeki ücretsiz bakım işlerini üstlenmeleri, patriyarkal kapitalist sistemce belirlenmekte; bu durum her iki ülkede de kadın istihdam oranlarının düşük seyretmesiyle sonuçlanmaktadır. Yoksulluğunun gelir getirici işlerde çalışmayla doğrudan ilişkili olduğu göz önüne alındığında kadın istihdamının düşük olması beraberinde kadın yoksulluğunu da getirmektedir. Kadınların hane içindeki bakım hizmetlerini yerine getirmesi gerektiği yönündeki patriyarkal yapının varlığı, bakım hizmetlerine yönelik kapsayıcı kamusal hizmetlerin olmaması, kadınların eğitimden faydalanmada yaşadıkları eşitsizlikler kadınların istihdam oranlarının düşük olmasına neden olmaktadır. Gelir getirici işlerde çalışan kadınlar da yoğun olarak kayıt dışı işlerde çalıştıklarından, düşük ücretlere, güvencesizliğe maruz kalmaktadırlar. Dolayısıyla, tek başına gelir getirici işlerde yer almaları kadın yoksulluğunu ortadan kaldırmamakta, çalışan yoksulluğunun oluşmasına yol açmaktadır.

İki ülke açısından farklılıklara bakıldığında ise kadının işgücüne dâhil olma oranı yetersiz olmakla birlikte Türkiye'ye göre Meksika'da kadınların istihdama katılma oranları daha yüksektir. Söz konusu farklılığın nedenlerine bakıldığında, Türkiye ile kıyaslandığında Meksika'nın kapitalist sisteme entegre olma halinin daha yüksek oluşu, ekonominin istihdam yaratma gücünün görece fazlalığı ucuz kadın emeğine duyulan ihtiyacı artırmıştır. Ayrıca, bakım hizmetlerine ayrılan kamu harcamaları her iki ülkede yetersiz olmasına rağmen Meksika'da okul öncesine yönelik harcamaların fazla oluşu, çocuk sahibi kadınların istihdama dahil olmalarını sağlamaktadır. 3-5 yaş arası çocukların eğitiminin zorunlu oluşu kadın istihdamını etkileyerek

kadın yoksulluğu açısından önem arz etmektedir. Bir diğer önemli farklılık, Türkiye'de kadınların erken yaşta evlilikleri yaygınken Meksika'da erken yaşta evlilik dışı çocuk sahibi olma durumu yaygındır. Türkiye'de erken yaşta evlenen kadınlar çoğunlukla evde ücretsiz bakım işlerini yerine getirip istihdamda yer almazlarken Meksika'da bekar anneler işgücüne dâhil olmak zorunda kalmaktadırlar. Söz konusu durum, Meksika'da kadın istihdam oranlarının Türkiye'ye göre daha yüksek olmasında bir etkendir. İstihdama katılım oranlarını etkilemekle birlikte her iki durumda da kadın yoksulluğunun farklı biçimlerde yaşandığı görülmektedir. Dolayısıyla ekonomi politikaları kadar kültürel faktörler de kadın yoksulluğunu ve bu yoksulluğun yaşanma biçimini etkilemektedir.

Tüm bu hususlar göz önüne alındığında, kadın yoksulluğunun devamlılık göstermesinde patriyarkal kapitalist sisteminin yol açtığı ücretsiz bakım hizmetlerinin kadınlar tarafından sağlanması zorunluluğu önemli bir belirleyendir. Cinsiyetler arası ekonomik eşitsizliklerin önüne geçebilmek için herkes tarafından erişilebilir kaliteli kamusal bakım hizmetlerinin varlığı kritik öneme sahiptir. Bakım hizmetlerinin hane içinde ücretsiz olarak karşılanması yerine kamusal alana yönlendirilmesi büyük farklar yaratacaktır (İlkkaracan vd., 2019). Ecevit (2015), kadınların işgücüne katılım oranlarının düşük olmasında bakım hizmetlerinin belirleyici olduğunu ifade etmektedir. Tarihsel ve iktisadi nedenlerin de şekillendirdiği özellikle çocuk bakım hizmetlerinin kurumsallaşmaması ve aile içine bırakılması, kadınların ücretli işgücüne dâhil olmalarını engellemektedir (Ecevit, 2015: 211-219). Bu nedenle bütçeleme ve kamu harcamalarının belirlenmesinde toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı bir bakış açısının benimsenmesi önemlidir. Kaliteli bakım hizmetlerine erişimin sağlanması, yoksulluğun ve eşitsizliğin ortadan kaldırılmasında etkilidir. Aynı zamanda bakım hizmetlerine yönelik yapılan yatırımların istihdam yaratma açısından inşaat gibi sektörlere kıyasla daha başarılı olduğu yapılan araştırmalarla ortaya konmuştur (İlkkaracan, 2018: 44-51). Bakım hizmetlerinin kurumsallaşması önemli olmakla birlikte bakım hizmetlerinin bir kısmı doğası gereği hane içinde ücretsiz, karşılıksız yürütülmektedir; dolayısıyla bakım yükünün hane üyeleri arasında adil dağılımının sağlanması gerekmektedir. Bunun için de işgücü piyasalarının adil bakım hizmetlerine olanak verecek şekilde yeniden düzenlenmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Kadınların ve özellikle erkeklerin bakım hizmetlerini yerine getirebilmeleri için ücretli ve ücretsiz izin hakkının sağlanması, mesai saatlerinin bakım hizmetleri de gözetilerek azaltılması gibi politikalar önerilmektedir. Söz konusu politikaların özellikle erkek ve kadınlara eşit şekilde uygulanması hayati önem taşımaktadır (Beşpınar, 2020: 166-167; Dedeoğlu, 2009: 53).

Sonnotlar

1- Meksika'da *maquiladoralarda* çalışan kadınların olumsuz çalışma koşullarının ayrıntılı incelemesi için bakınız: Prieto, N. I. (2010). *Beautiful Flowers of The Maquiladora: Life Histories of Women Workers In Tijuana*. University of Texas Press.

2- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardım Programlarımız, https://www.aile.gov.tr/sygm/programlarimiz/sosyal-yardim-programlarimiz/, Son erişim tarihi, 10/09/2022.

3- Programın adı, 1997 yılında *Progresa,* 2001 yılında *Oportunidades* ve 2014 yılında *Prospera* olacak şekilde değiştirilmiştir (Corona ve Gammage, 2017: 5).

Kaynakça

Acharya, A. ve Codina, M. R. B. (2012) "Poverty and Trafficking of Indigenous Women In Mexico: Some Evidence from Chiapas State", *Journal of Sustainable Society*, *1*(3), 63-69.

Akyol, B. (2021) *Yükselen Ekonomilerde Emek Piyasası Kurumları ve Politikaları: Türkiye-Meksika Karşılaştırması*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kırklareli: Kırklareli Üniversitesi.

Alarcón-González, D. ve McKinley, T. (1999) "The Adverse Effects Of Structural Adjustment On Working Women In Mexico", *Latin American Perspectives*, 26(3), 103-117.

Altay, A. ve Aslanpay, E. (2016) "Kadın Yoksulluğunu Anlamak: Türkiye'ye İlişkin Bir Değerlendirme", *Karatahta İş Yazıları Dergisi,* 4, 1-30.

Arceo-Gómez, E. O. ve Campos-Vazquez, R. M. (2014) "Teenage Pregnancy in Mexico: Evolution and Consequence", *Latin American Journal of Economics*, 51(1), 109-146.

Arslan, P. (2017) "Meksika'da Eğitim Sistemi: Amaç, Yapı ve Süreç Bakımından Türkiye ile Karşılaştırılması", *Route Educational and Social Science Journal*, *4*(2), 192-205.

Atasü-Topçuoğlu, R. (2010) "Kapitalizm ve Ataerkillik Enformel Alanda Nasıl Eklemlenir? Bilinçli Saklama ve Saklayarak Değersizleştirme Mekanizmalarının Ev Eksenli Çalışmada İşleyişi", S. Dedeoğlu ve M. Yaman Öztürk (Der.)*, Kapitalizm, Ataerkillik ve Kadın Emeği: Türkiye Örneği* içinde, İstanbul: SAV Yayınları, 79-124.

Aydoğuş, İ. (2015) "Bölgesel Ticaret Anlaşmalarının Türkiye Açısından Önemi: İspanya Ve Meksika Örneği", *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *7*(2), 1-21.

Bergmann, B. R. (2000) "Subsidizing Child Care by Mothers at Home"*, Feminist Economics,* 6(1), 77–88.

Barrera-Rojas, M. A., Sánchez-Carballo, A., Ruíz-Sánchez, J., ve Ruiz-Guevara, N. (2019) "Desigualdad y pobreza extrema en mujeres indígenas mayas en Quintana Roo, México", *Revista de Ciencias Sociales*, (163), 45-68.

Beşpınar, F. U. (2020) "Kadın ve Yoksulluk", S. Ayata (Der), *Türkiye'de Yoksulluk ve Eşitsizlik: Nedenler, Süreçler, Çözümler* içinde, Ankara: Sosyal Demokrasi Derneği, 155-170.

Boran, P., Gökçay, G., Devecioğlu, E. ve Eren, T. (2013) "Çocuk Gelinler", *Marmara Medical Journal*, 26(2), 58-62.

BMKP-CEİD (Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği) (2020) "Türkiye'nin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Performansı: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (BMKP) 2000-2019 İnsani Gelişme ve Toplumsal Cinsiyet Gelişme Endekslerine Göre Türkiye'nin Durumu", https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2022-03/undp-tr-ceid-undp-infographic-turkish.pdf. (Son Erişim Tarihi, 10/08/2022).

Canedo, A. P. (2018) "Analyzing multidimensional poverty estimates in Mexico from an ethnic perspective: a policy tool for bridging the indigenous gap", *Poverty & public policy*, *10*(4), 543-563.

Corona, M. E. O. ve Gammage, S. (2017) "Cash Transfer Programmes, Poverty Reduction and Women's Economic Empowerment: Experience From Mexico*", ILO Working Paper* No. 1.

CONEVAL, (2025) *Pobreza y Poblacion Indigena en Mexico* https://www.coneval.org.mx/InformesPublicaciones/InformesPublicaciones/Documents/Pobreza_Poblacion_Indigena.pdf. (Son Erişim Tarihi, 10/05/2025).

Cunedioğlu, H. E (2010) "Coğrafya Ne Kadar Fark Yaratır? Meksika ve Türkiye", *TEPAV Politika Notu*, https://tepav.s3.eu-west-1.amazonaws.com/upload/files/1283841491-3.Cografya_Ne_Kadar_Fark_Yaratir_Meksika_ve_Turkiye.pdf, (Son Erişim Tarihi, 10/01/2026).

Çakmak, G. (2021) Günümüzde Çocuk İşçiliğinin Sosyoekonomik Nedenleri: Türkiye ve Meksika Örnekleri. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi.

Dayıoğlu, M. ve Başlevent, C. (2012) "Türkiye'de Gelir Dağılımının ve Yoksulluğun Toplumsal Cinsiyet Boyutları", S. Dedeoğlu ve A. Y. Elveren (Der), *Türkiye'de Refah Devleti ve Kadın: Türkiye Örneği* içinde, İstanbul: İletişim Yayınevi, 8127-157.

Dedeoğlu, S. (2009) "Eşitlik mi Ayrımcılık mı? Türkiye'de Sosyal Devlet, Cinsiyet Eşitliği Politikaları ve Kadın İstihdamı", *Çalışma ve Toplum*, *2*(21), 41-54.

Değirmenci, N. ve Gülel, F. E. (2021) "Siyaset ve Kadın Yoksulluğu: Yoksullaştırma ve Siyasal Yoksunluklar", S. Güneş ve N. Durusoy Öztepe (Der.), *Kadın ve Yoksulluk Nedenleri, Görünüm Biçimleri ve Mücadele Yöntemleri Bağlamında Bütüncül Bir Yaklaşım* içinde, İstanbul: Ekin Yayınevi, 129-164.

Doğan, E. T. (2012) "Hamile Kadınların Çalışma Yaşamında Maruz Kaldığı Ayrımcı Uygulamalar", *ISGUC The Journal of Industrial Relations and Human Resource*s, 14(2), 79-98.

Domínguez, E., Icaza, R., Quintero, C., López, S. ve Stenman, Å. (2010) "Women Workers in the Maquiladoras and the Debate on Global Labor Standards", *Feminist Economics*, 16: 4, 185-209.

Duyar, İ. ve Özener, B. (2003) *Çocuk İşçiler: Çarpık Gelişen Bedenler*, Ankara: Ütopya Yayınevi.

Ecevit, Y. (2015) "Feminist Sosyal Politika Bağlamında Türkiye'de Çocuk Bakımı ve Eğitimine İki Paradigmadan Doğru Bakmak", G. Toksöz ve A. Makal (Ed.), *Geçmişten Günümüze Türkiye'de Kadın Emeği* içinde*,* Ankara: İmge Kitabevi, 185-221.

Erol, E. (2020) *Tanrıya Uzak Merkeze Yakın: Meksika ve Türkiye'de Çevre Kapitalizminin Tarihsel Sosyolojisi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Escobar, A., Hailbronner, K., Martin, P. ve Meza, L. (2006) "Migration and Development: Mexico and Turkey" *International Migration Review*, 40(3), 707-718.

Estrada, S. L. (2002) "Work, Gender, and Space: Women's Home-Based Work In Tijuana, Mexico", *Journal of Developing Societies*, *18*(2-3), 169-195.

Garza-Rodriguez, J., Ayala-Diaz, G. A., Coronado-Saucedo, G. G., Garza-Garza, E. G., & Ovando-Martinez, O. (2021) "Determinants of poverty in Mexico: A quantile regression analysis", *Economies*, *9*(2), 60.

González de Alba, I. G. (2010) "Poverty in Mexico from an ethnic perspective", *Journal of Human Development and Capabilities*, *11*(3), 449-465.

Güdek Gölçek, Ş. (2019) "Neoliberal politikaların Türkiye'de kadın istihdamına etkisi", *Sosyoekonomi*, *27*(41), 129-150.

Hartmann, H. (2020) "Marksizmle Feminizmin Mutsuz Evliliği", G. Savran ve N. Tura (Der.) *Kadının Görünmeyen Emeği* içinde, İstanbul: Yordam Kitap, 157-206.

Harvey, D. (2015) *Neoliberalizmin Kısa Tarihi,* Çev. A. Onacak, 2. Baskı, İstanbul: Sel Yayıncılık.

ILO (2018) *Care Work and Care Jobs For the Future of Decent Work,* https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_633135.pdf., (Son Erişim Tarihi, 05/10/2023).

INMUJERES (2024) *Desigualdad en Cifras*, 10 (7) http://cedoc.inmujeres.gob.mx/documentos_download/BA10N07.pdf, (Son Erişim Tarihi, 18/05/2025).

Isaac, L. (2020) "Gender Gaps And Poverty Traps in México's Labor Markets", *LUP Student Papers*, https://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOId=9019617&fileOId=9019621, (Son Erişim Tarihi, 23/08/2022).

İlkkaracan, İ. (2015) "Feminist Politik İktisat ve Kurumsal İktisat Çerçevesinde Türkiye'de Kadın İstihdam Sorununa Farklı Bir Bakış", G. Toksöz ve A. Makal (Der.), *Geçmişten Günümüze Türkiye'de Kadın Emeği* içinde*,* Ankara: İmge Kitabevi, 169-184.

İlkkaracan, İ., Kim, K. ve Kaya, T. (2015) *Sosyal Bakım Hizmetlerine Kamu Yatırımlarının İstihdam, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Yoksulluğa Etkileri: Türkiye Örneği,* İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Bilim, Mühendislik ve Teknolojide Kadın Araştırmaları ve Uygulamaları Merkezi.

İlkkaracan, İ. (2018) "Toplumsal Cinsiyet Eşitlikçi, Sürdürülebilir Büyüme ve Kalkınma İçin Mor Ekonomi", Ç. Ünlütürk Ulutaş (Der.), *Feminist Sosyal Politika: Bakım, Emek, Göç* içinde, İstanbul: NotaBene Yayınları, 31-67.

İlkkaracan, I., Kim, K., Masterson, T., Memiş, E. ve Zacharias, A. (2019) "The Impact of Investing in Social Care on Employment Generation, Time-and Income-Poverty and Gender Gaps: A Macro-Micro Policy Simulation for Turkey" *Care Work and the Economy–Gender and Macromodeling (CWE-GAM) Working Paper*, (20-06).

Koçtürk, N., Bilge, F. ve Yüksel, F. (2018) "Erken Yaşta Evlenen Ergenlerin Bireysel ve Ailesel Özellikleri, Okul Terki ve Evlilikle İlgili Sorunları", *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 8(50), 1-28.

La Botz, D. (1994) "Manufacturing Poverty: The Maquiladorization Of Mexico", *International Journal of Health Services*, *24*(3), 403-408.

Latapî, A. E. ve de la Rocha, M. G. (1995) "Crisis, Restructuring and Urban Poverty in Mexico", *Environment and Urbanization*, 7(1), 57–76.

Latapí, A. E. ve de la Rocha, M. G. (2009) "Girls, Mothers And Poverty Reduction İn Mexico: Evaluating Progresa-Oportunidades", S. Razavi (Der.), *The Gendered Impacts of Liberalization: Towards Embedded Liberalism? in,* Chapter 10, New York: Routledge/UNRISD, 435-468.

Mattar, J., Moreno-Brid, J.C. ve Peres, W. (2002)"Foreign investment in Mexico after economic reform, *ECLAC*, https://repositorio.cepal.org/bitstream/handle/11362/4876/1/S027526_en.pdf, (Son Erişim Tarihi, 19/12/2020).

Mendez, J. B. (2019) "Maquila Labour", J. Cupples, M. Palomino-Schalscha ve M. Prieto (eds.), *The Routledge Handbook of Latin American Development* in, Routledge, 364-373.

Moreno, L. (2018) "" Süper Kadınlar" ve Akdeniz Refahı", A. Buğra ve Ç. Keyder (Der.), *Sosyal Politika Yazıları* içinde, 8. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 375-395.

Neuman, W. L. (2020) *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nicel ve Nitel Yaklaşımlar,* Çev. Ö. Akkaya, Cilt 2, Ankara: Siyasal Kitabevi.

Özbay, F. (2019) *Kadın Emeği: Seçme Yazılar*, Ankara: İletişim Yayınları.

Özar, Ş. (2015) "Türkiye'de 1980 Sonrası Dönemde Kadın Emeği ve İstihdamı Politikaları: Kadın Hareketi, Sendikalar, Devlet ve İşveren Kuruluşları", A. Makal ve G. Toksöz, (Der.), *Geçmişten Günümüze Türkiye'de Kadın Emeği*, 1. Baskı, İstanbul: İmge Kitabevi, 223–253.

Özel, I. (2015) "Ekonomik Küreselleşme Sürecinde Türkiye-Meksika İlişkileri, *Analiz*, 116, 1-26.

Parrado, E. A. ve Zenteno, R. M. (2001) "Economic Restructuring, Financial Crises, and Women's Work In Mexico", *Social Problems*, *48*(4), 456-477.

Prieto, N. I. (2010) *Beautiful Flowers of The Maquiladora: Life Histories of Women Workers In Tijuana*, University of Texas Press.

Ramos, M. E., Gibaja-Romero, D. E. ve Ochoa, S. A. (2020) "Gender Inequality and Gender-Based Poverty In Mexico", *Heliyon*, *6*(1).

Rocha, M. G. ve Latapí, A. E. (2008) "Choices or Constraints? Informality, Labour Market and Poverty In Mexico", *Ids Bulletin, 39*(2), 37-47.

Rodin, D. L., McNeill, K., Vite-León, N. ve Heymann, J. (2012) "Determinants of Informal Employment Among Working Mothers In Mexico", *Community, Work & Family,* 15(1), 85–99.

Rojas-García, G. ve Toledo González, M. P. (2018) "Paid Domestic Work: Gender and The Informal Economy In Mexico", *Latin American Perspectives*, *45*(1), 146-162.

Rosado, L. A., Hellawell, M. ve Zamora, M. E. (2011) "An Analysis of the Education Systems in Mexico and the United States from Pre-kinder to 12 Grade", https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED520900.pdf, (Son Erişim Tarihi, 24/08/2022).

Sánchez, V. E. G. (2024) "Género e igualdad: un análisis crítico de la política social neoliberal en México y su impacto en la pobreza de las mujeres", *Revista Contacto*, *3*(3), 111-126.

Stern, C. (2005) "Poverty, Social Vulnerability, and Adolescent Pregnancy In Mexico: A Qualitative Analysis", *Reproductive Health, Unmet Needs, and Poverty, Paris, Committee for International Cooperation in National Research in Demography*, 227-278.

Şener, Ü. (2012) "Kadın Yoksulluğu", *Mülkiye Dergisi*, *36*(4), 51-67.

T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, *Sosyal Yardım Programlarımız*, https://www.aile.gov.tr/sygm/programlarimiz/sosyal-yardim-programlarimiz/, (Son Erişim Tarihi, 10/09/2022).

Toksöz, G. (2015) "Kalkınmada Farklı Yörüngeler Kadın İstihdamında Farklı Örüntüler Işığında Türkiye'de Kadın İstihdamı", A. Makal ve G. Toksöz (Der.), *Geçmişten Günümüze Türkiye'de Kadın Emeği* içinde, Ankara: İmge Kitabevi, 143-168.

Toksöz, G. (2016) "Kadın'dan Aile'ye Geçiş AKP Döneminin İstihdam Politikalarının Toplumsal Cinsiyet Açısından Analizi", *Sosyal İnsan Hakları Ulusal Sempozyumu VIII Bildiriler Kitabı* içinde, İstanbul: DİSK Yayınları, 111-121.

Toksöz, G. (2018) *Kalkınmada Kadın Emeği,* 2. Baskı**,** İstanbul: Varlık Yayınları.

TÜİK (2021a) *Hanehalkı İşgücü Araştırması*, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2022-49668#:~:text=TÜİK%20Kurumsal&text=Adrese%20Dayalı%20Nüfus%20Kayıt%20Sistemi,1%27ini%20ise%20erkekler%20oluşturdu, (Son Erişim Tarihi, 02/10/2023).

TÜİK (2021b) *Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri 2021*, https://www.tuik.gov.tr/media/announcements/toplumsal_cinsiyet_istatistikleri_2021.pdf, (Son Erişim Tarihi, 01/10/2023).

TÜİK (2023*) Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri 2023*, https://www.tuik.gov.tr/media/announcements/toplumsal_cinsiyet_istatistikleri.pdf, (Son Erişim Tarihi, 17/01/2024).

TÜİK (2024a*) İşgücü İstatistikleri, Ekim 2024 Temel İşgücü Göstergeleri*, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Ekim-2024-53516#:~:text=Hanehalkı%20İşgücü%20Araştırması%20sonuçlarına%20göre,%258%2C8%20seviyesinde%20gerçekleşti, (Son Erişim Tarihi, 17/01/2024).

TÜİK (2024b) *Türkiye'de İstatistiklerle Kadın 2024 Raporu*, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2024-54076, (Son Erişim Tarihi, 01/10/2025).

UNDP (2025) *Human Development Report 2025, A Matter of Choice: People and Possibilities in The Age of AI*, https://report.hdr.undp.org/working-toward-AI-augmented-human-development, (Son Erişim Tarihi, 01/10/2025).

Ünlütürk Ulutaş, Ç. (2009) "Yoksulluğun Kadınlaşması ve Görünmeyen Emek", *Çalışma ve Toplum*, *2*(21), 25-40.

Urquieta-Salomón, J. E., Tepichin-Valle, A. M. ve Téllez-Rojo, M. M. (2009) "Poverty and Gender Perspective in Productive Projects for Rural Women in Mexico: Impact Evaluation of a Pilot Project", *Evaluation Review*, *33*(1), 27-53.

Yaman Öztürk, M. (2010). "Ücretli İş ve Ücretsiz Bakım Hizmeti Ekseninde Kadın Emeği: 1980'lerden 2000'lere", S. Dedeoğlu ve M. Yaman Öztürk (Der.), *Kapitalizm, Ataerkillik ve Kadın Emeği: Türkiye Örneği* içinde, İstanbul: Sav Yayıncılık, *25*- 78.

Yaman Öztürk, M. ve Dedeoğlu, S. (2010) "Kapitalizm ve Ataerki İlişkisi Çerçevesinde Kadın Emeği"*,* S. Dedeoğlu ve M. Yaman Öztürk (Der.)*, Kapitalizm, Ataerkillik ve Kadın Emeği: Türkiye Örneği* içinde, İstanbul: Sav Yayıncılık, 9-25.

Vilas, C. M. (1997) "De Ambulancias, Bomberos y Policías: La Política Social Del Neoliberalismo", *Desarrollo Económico* 36, 144, 931–52. https://doi.org/10.2307/3467132.

Yılmaztürk, A. (2016) "Türkiye'de Kadın Yoksulluğu, Nedenleri ve Mücadele Yöntemleri", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 10. Yıl Özel Sayısı,* 19 (36-1), 769-796.

Wichterich, C. (2004) *Küreselleş(tiril)en Kadın: Eşitsizliğin Geleceğinden Raporlar*, Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği.

World Bank Group (2025a) *Unemployment, female (% of female labor force) (modeled ILO estimate)- Turkiye, Mexico,* https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.FE.ZS?locations=TR-MX, (Son Erişim Tarihi, 13/01/2026).

World Bank Group (2025b*) Labor Force Participation Rate, Female (% of female Population ages 15+) (modeled ILO estimate),* https://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.CACT.FE.NE.ZS, (Son Erişim Tarihi, 01/10/2025).

World Bank Group (2025c) *Employment to population ratio, 15+, female (%) (national estimate) – Turkiye,*

https://data.worldbank.org/indicator/SL.EMP.TOTL.SP.FE.NE.ZS?locations=TR, (Son Erişim Tarihi, 26/01/2026).

World Bank Group (t.y.a) *Poverty headcount ratio at societal poverty line (% of population) - Turkiye, Mexico,* https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.SOPO?locations=TR-MX, (SonErişim Tarihi, 13/01/2026).

World Bank Group (t.y.b) *Gini Index- Turkiye, Mexico*, https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI?locations=TR-MX, (Son Erişim Tarihi, 23/01/2026).